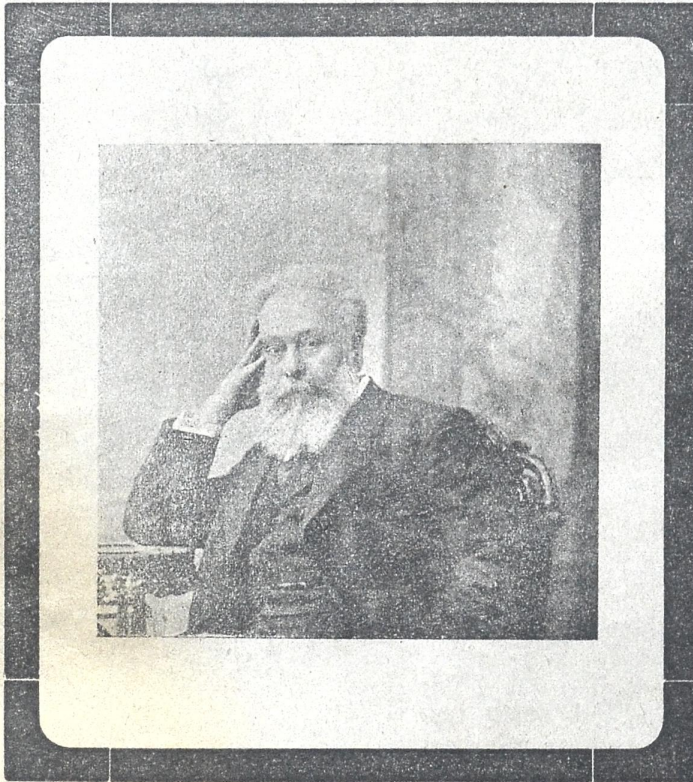

წელიწადი პირველი.

„თქვენს სააგენტო“
„იმ მერაბი“
ტფილისში

ფასი 20 კ.

განთიადი

ორკვირული
სამეცნიერო, სალიტერატურ-
ო და საპოლიტიკო ჟურ-
ნალი.

შ ი ნ ა ა რ ს ი.

1. ნეკროლოგი—ხომლეღისა.
2. აკაკის გარდაცვალების გამო—
გ. ტაბიძესი.
3. აკაკის (ხედართან—ვერმიცანა-
შვილისა. (წიგნი))
4. საუბარი—ივანე ელიაშვილისა.
5. ვაგნერი—გ. ტაბიძესი.
6. „ვაი დედა!“—თეოდანე ხუსკი-
ვაძესი.
7. ზამბახ ზეკაცაძე—ივ. იანის
8. ცხოვრება და მეცნიერება—იაკ.
ფანსხავასი.
9. მოგზაურობა რაჭა-ლეჩხუმში—
ამბერისა.
10. კრიტიკა—ხომლეღისა.
11. ახლა აღმოსავლეთი—გულკე-
თიღისა.
12. მწიგნობრობის თანამგზავრი—
ისო-სი.
13. შენიშვნა—დ. ბაქრაძესი.
14. წერილი სამეგრელოდან—წ.

1 თებერვალი 1915

№ 3.

მ შ თ ა ი ს ი

სტამბა „ძმობა“ ქარვასლის ქუჩა, სახლი ჩარეკოვისა.

1915

მიიღება 1915 წ. ზირველ იანვრიდან ხელის მოწერა საპეცნიერო, სა-
ლიტერატურო და საპოლიტიკო ჟურნალ

„გ ა ნ თ ი ა დ“-ზე,

რომელიც გამოვა ორკვირაში ერთხელ ხომლელის ხელმძღვანე-
ლობით.

წლიურათ ჟურნალი ეღირება 4 მან. 60 კაპ., ნახევარი წლით 2 მან. 30 კაპ.,
სამი თვით 1 მან. 15 კაპ., თვიურათ 50 კაპ., თითო ნუმერი აბაზათ.

წლიურ ხელის მომწერლებს ფულის გადახდა ნაწილ-ნაწილათაც შეუძლიათ. ხე-
ლის მოწერისას 2 მან. 60 კაპ., პირველ აპრილს—1 მან. და პირველ ივ-
ნისს—1 მან.

ქუთაისში ხელის მოწერა შეიძლება ისიდორე კვიციანიძესთან, თომა მთავრიშვილ-
თან და ძმ. ოცხელების წიგნის მაღაზიაში, თფილისში წ. კ. გ. საზოგ. მდივანთან,
ბაქოში, ქართული სკოლის გამგე მეთოდე კაკაბაძესთან, ფოთში კოწია გამყრე
ლიძესთან, ბათომში სოსიკო მდივანთან, სოხუმში ანთიმოზ ჯუღელთან და კავ-
კავში თ. იასონ მერაბისძე ლორთქიფანიძესთან.

ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ მისამართით: Гор. Кутаисъ. Роману Спиридо
новичу Панцхава.

მიიღება ხელის მოწერა 1915 წლისათვის.

საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთ

„თ ე მ“-ზე

გ ა მ ო დ ი ს ო რ შ ა ბ ა თ ო ბ ი თ

წედიწადი მეხუთე.

გაზეთის ფასი: წლიურათ 2 მ. 50 კ. ნახევარი წლით 1 მ. 25 კ.
სახლვარ-გარეთ ორჯერ მეტი.

მისამართი. ოლგას ქ., სახლი დიასამიძის, № 4.

აკაკი გარდაიცვალა... და ჩვენც ერთი უმთავრესი ძარღვი არსებობისა ჩაგვწყდა.

დღეს სწორეთ, როცა გაშლილი მდიდარი მიდორ-ველი უძველესი, კლასიკური ივერიისა და კოლხიდისა აყვავილებას იწყებს. ხეხილნი საამურათ იფურჩქნებიან და დიდათ სურნელოვანი ია და ვარდი აკოკრდენ კიდეც, და ამ დროს, როცა სამშობლო ქვეყნის არე-მარეზე სიცოცხლე იწყებს ძლიერათ განახლებას, მკვდრეთით აღდგენას, გამხიარულებულ ცხოვრებას, ჩვენ უბედურნი, მწარეთ გულ მოკლოუნნი, უნდა საუკუნოთ გამოვეთ ხოვოთ ამ ჩვენი უშვენირესი ქვეყნის ერთს უღიადეს ტურფა მომდერალთაგანს და ჭირისუფალს.

აკაკი გადადგა ამ წუთისოფლის ასპარეზიდან, გასწყდა იმისი უტურფესი, უნაზესი და უძვირფასესი ჩონგურას სიმნი. მარა ის იდეები და იდეალები, რომლებითაც გამსჭვალულ იყო ეს სიმნი, არ მოკვდებიან არას დროს... ვიდრე ერთი ქართველი კიდეც იბოგინებს დედა-მიწაზე.

აკაკი იყო ერთი დიდი გაუტეხელი და უსრულესი მებრძოლი დემოკრატი ჩვენი ქვეყნის უბედურებასთან და, ამასთანავე, იმისი საოცარი ჩონგურის სიმნი აღმოსთქვამდენ უკვდავ, ცოცხალ გრძობათა და აზრთა ძღვევა მოსილებას. იმისი კალამი იყო „სისხლში ნალესი“ ხმალი და მთელი იმისი დიდი შემოქმედებითი ტალანტი სარკვა ჩვენი ერის ნახე-

ვარ საუკუნეზე მეტის ყოფისა და ვითარებისა, მწუხარებისა და მხიარულებისა, ჭირისა... დიახ ჭირისა უფრო, ვიდრე მხიარულებისა...

ლოდსავით მძიმე და აუტანელია, სულის მომშხამელია და გულის მომკვლელი ასეთი დიდი უანგარო მამულიშვილის დაქარგვა იმ დროს, როცა ჩვენს გარშემო იმის ტოლს ველარავისა ვხედავთ. საქართველოს დაუძინებელს მტერსაც რომ დანახა ჩვენი ასეთი დაობლება იმასაც—კი სისხლის ცრემლები მოადგებოდა თვალეზე და სასოწარკვეთრი დაიძახებდა:

უბედურო საქართველო!..

და იგი მართალი იქნებოდა... არა აქვს საზღვარი ჩვენი სულის აღშფოთებისა და გამწარებისა, ჩვენი გულის მოკვლას და გულწრფელ სევდას. როგორ?

ნუთუ წარმოსადგენია ჩვენი გრძობა

ბა შეურიგდეს იმას, რომ იგი, ვინც იყო გახორციელებული მჩქეფარე, აპრიალელებული სიციცხლე, დიდი მღელვარე ტემპერამენტის პატრონი, მუდმივი სიჭაბუკის და ენტუზიაზმის მატარებელი, უნდა განქრეს საუკუნოთ, სამარადისოთ?

არა. ჩვენი გრძობა—გონება ვერ ურიგდება ასეთს დიდათ მწარე და მოშხამულს ამბავის გაგონებას. ჩაეხედოთ უფრო ღრმათ ამ სინამდვილეს.

რა მიზეზია და რათ აკლდება ასე საშინლათ გულს აკაკის მოშორება?

ამის პასუხს ჩვენ ჟურნალის შემდეგ ნუმრებში წარმოვადგენთ. დღეს—კი, ამ ჟამათ, არც ღროა, არც ადგილი აქვს ციეს მსჯელობას და ფილოსოფიას...

ხომლედი.

აპაპის გარდაცვალების გამო.

საქართველოვ, რა გაწუხებებს, გული რისთვის გტკივა? რისთვის კვნესი ასე მწარეთ, კრემლი რისთვის გცვივა? ცეცხლი ერთხელ ანთებული ცეცხლათ ისევ ღვივა, ვერ ჩააქრობს მხურვალე აღს ნისლი ფრთა—ტივტივა, საუკუნეთ ღვიძლი შველი, ისე, როდი კედება, და, ვალმოხდილ ჩვენს წინაპრებს, როდა უცნობდება. ძალი, ღონე თვის სიყვარულს, თუ არ მოხარმარა, საქართველოვ, მაშ აკაკი არ მომკვდარა, არა!

შის სხივებით განათობი, ვარდი როდი ქნება, თუ თანდა-თან ახლოვდება გაზაფხულის გრძნება. იადონი, როცა ყვავილს ნანას ეუბნება, როდი ახსოვს სიციცხლისა და სიკვდილის მკნება! ნეტავი მას, ვინაც იცის ქვეყნის ზნე და ფასი, მწარეთ აღარ ეჩვენება მას სიციცხლის თასი. და იგი კი, ვინც ყოფნისთვის შვების ცრემლი ღვარა, უკვდავია... და აკაკიც არ მომკვდარა, არა!

კიდით კიდე საქართველო შესძრა, დაიარა,
რომ გაეგო მისი გულის წყლული და იარა.
ის ეწამა და ღვთიური ცეცხლით ეზირა,
და სამშობლოს სახე იყო მისი თმა—ქალარა.
დიდხანს, დიდხანს არე მარეს თავზე ადგა მცველათ
და მდეროდა, ისე გრძნობით, ისე გულდამწველათ,
რომ სამშობლომ მისი ლანდი მტკიცეთ შეიყვარა,
შეიყვარა და აკაკიც არ მოკვდება, არა!

სიყვარული ველ--მიღვრების ჭ ქვითინი მთისა,
თავის უცხო და უსახლგრო გულით შეითვისა,
მას ესმოდა ცის დუმილი და შრიალი ტყისა,
მან იცოდა მშობლიური წყაროს ხმა--კისკისა,
და არსება მისი მთელი, მისი სული წმიდა;
ბუნებათა ზღვა--სივრცეში ჰანგათ გადავლდა,
გადაეწნა მღუმარებას და თვალს მიეფარა,
დაიფარა, მარა მაინც არ მომკვდარა, არა!

ნეტავი მას ცხოვრების გზას, ვინც გაივლის ასე,
ძეგლით შექმნის მის სამარეს სხივთა სიკისკისე,
მის საფლაოზე ყვავილები გაიშლება წყნარი,
და ბინდბუნდზე ნაზი ქროლოვით შესძრავს ნიავ--ქარი.
გადააფრქვევს ყვავილების სურნელს დამატკობელს
და ჩასძახებს: სასურველო, ცრემლს ნუ აფრქვევ, კმარა,
შენი ყოფნის სიამაყე არ მომკვდარა, არა!

გადაივლის საუკუნეთ რგოლი სუბუქ--მქროლი,
მარა ისევ იელვარებს ცის ლაყვარდი ბროლი;
და იქ ხელი იღუმალი, ვარსკვლავების სახით,
დასწერს სიტყვებს ამოქარგულს ვარდით და ზამბახით:
საქართველოს ყავდა და ყავს საამაყო შვილი,
დათრგუნა და შეაჩენა თვით საფლაოს ჩრდილი,
და უცვლელი უკვდავება ირგვლივ დაამყარა...
საქართველოვ! მაშ, აკაკი არ მომკვდარა, არა!

მის საფლაოზე მძლავრი ნაძვი ტოტებს ჩამოაფენს,
უკვდავების და ცის ნანას ეტყვის მიდამოებს,
და მის ჩრდილ ქვეშ, იქ ყოველ დღე საოცნებოთ მოვა,
ახალგაზღა და სევდიან მომღერალთა გროვა.
მოიგონებს მოხუც მგოსანს საუბარი წყნარი,
აკენსდება, ატირდება, აღელდება ქნარი,
და მიდამოს მოველება ხმები წარა--მარა,
ჩენი ყოფნის სიამაყე, სკოცხლობს არ მომკვდარა!...

აპაპის სხედართან.

„ნეტარ არს ერი იგი, რომელმან იძის გალობა შენი.“
(ფსალ. 88—14)

ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო,
ქართველთ უიღბლო მხარეო,
ძაძა-ფლასითა მოირთე,
იგლოვე, იმწუხარეო,
დაღვარე ცრემლი ნაკადათ,
ცრემლი წრფელი და ცხარეო...
უბედო ბედმა ნაღველი
სხვა არ გაკმარა მწარეო,
შვილი მოგტაცა უბადლო,
შვენება შინ და გარეო...
აღარ გყავს შენი აკაკო,
შენი მზე, შენი მთვარეო,
ლხინში სუფრულის მღერალი
და ქირში მგლოვიარეო,
ვარსკვლავი შენის დიდების,
მოკაშკაშ-მოელვარეო.

ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო,
თალხით მოსილო მხარეო,
სამამირის შემდეგ, ნუგეშიც
ისმინე, შეიწყნარეო!
ნუ დაეცემი სულითა,
ქედი ნუ მოიხარეო,
ჭრილობას კვნესა არ შევლის,
სხვა რიგათ ემკურნალეო.
აკაკის მცნებას მისდიე,

მის გრძნობას ეზიარეო,
მის ცრემლით ნალტობ გზაზედა
წალმართად წაიარეო,
მტერს მტრულათ დახვედი, მოყვარეს
მოყვრულათ ეტრფიალეო,
მწავრულთ გულ-და გულ ეკვეთე.
ჩავრულთ მწედ აფეარეო,
ძმობა-ერთობის დროშის ქვეშ
შვილთ თავი მოუყარეო,
სიყვარულის და სიმათლის
ლამპარი წაიმძღვარეო.

ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო,
გულდაკოდილო მხარეო,
შეიტყვე შენი პირმშო ძე,
დროებით ესამარეო!
ღმერთი დიდია, ჭრილობა
გავიმთელდება ადრეო,
ჯოჯოხეთისა ნგრევაში
გახდები მოზიარეო...
და შენთან ერთად აღსდგება
აკაკიც პირმცინარეო.
ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო,
არწივთა მზდელი მხარეო!

ვერმისანაშვილი.

27 იანვარს 1915 წ.

ქუთაისი.

განთიადი *მე ვ.*

უფრნალის ფასია: ქუთაისში წლით 4 მ., ნახევარი წლით 2 მ., სამი თვით 1 მ. თვიურათ 40 კ., ქუთაისის გარეთ წლიურათ 4 მ. 60 კ., ნახევარი წლით 2 მ. 30 კ., სამი თვით 1 მ. 15 კ., თვიურათ 50 კ., რედაქციის მისამართი: Кутаись Редакция „Гантиаდი“

ორკვირული საბოლიტიკო, სალიცერატურო და სამეცნიერო უფრნალი.

№ 3

1 თ ე ბ ე რ ვ ა ლ ი

1915 წელი .

ს ა უ ზ ა რ ი

ნაწყვეტი.

(ლეჰსი პროზათ).

... ზე იგი ავრცვლებდა სიბოზს,
როგორც მზე...

ის მათობდა მე,

მეღესებოდა, მატკობდა.

სითბო იგი იყო ნეტარება,

სიხარული,

იფრქვევოდა სინათლის

ორ წყაროთაგან:

დამწველ თვალთაგან,

რომელნიც იყვენ წყარონი

სინათლე—სიხარულისა,

ნეტარებისა,

ცხოველყოფელი ენერგიისა

და შემოქმედებისა.

ღიახ, ღიახ! შემოქმედებისა,

რადგან მხოლოთ ეს წყარო

ქმნის შემოქმედობას.

შემოქმედობა იკვებება სიყვარულით,

იმისგან გამომდინარეობს,

მით ცოცხლობს,

მაში პოვობს უკვდავებას:

შვენიერება,

სიყვარული,

შემოქმედობა.

რა ძალაა,

რა ძლიერება!..

ეს ძალა ამოძრავებს

მთელს კაცობრიობას.

იგივე ამოძრავებს

უშველებელ მანქანებს,

შემოქმედების მეოხებით.

გესმის?

ღელა-მიწასაც და სივრცეში

გაფანტულ ქვეყნებსაც,

მიმზიდველობის ძალის მეოხებით.

და სიყვარულიც ხომ

მიმზიდველობის ძალაა!

მაშასადამე, ყოველივეს...

ყოველივე მოძრაობა

მისგან წარმოებს.

ყოველივე ძალა მასშია.

და, აი, ამ სითბოთი,

გათბა ჩემი გრძობა,

ჩემი აზრი.

მეც მით ვცოცხლობ,

მითვე ვაზროვნობ,

მის მეოხებით შემოვქმედობ...

მე მოვკვდები.

შენც მოკვდები.

მოკვდებიან ყველანი,

ვინც ღღეს ცხოვრებენ.

მოკვდებიან ისინიც,

ვინც კვლავ იზობიან,

სიყვარული—კი იცოცხლებს.

აყვავდება,

შექმნის ახალსა

და ახალს ღირებულობას

სამუდამოთ.

გესმის? სამუდამოთ...

და მუდამ იცოცხლებს

შვენიერება, სითბო, სიყვარული.

მუდამ! მუდამ!..

შვენიერი, ვით ოცნება,

სუბუქი, ვით ეთერი.

ის აფრქვევდა თვის ირგვლივ

სითბოს, სიყვარულს.

მისი ტკბილი ხმა,
 ვით სამიჯახის სირთვალობა,
 დღესაც მესმის...
 თვალები?
 მე ვკრთოდი,
 როცა მათ ხვედავდი,
 როგორც უფსკრულის წინაშე.
 და მიზიდავდენ ისინი
 აგრეთვე, ვით უფსკრული.
 და მეც ვუცქერდი მათ... ვუცქერდი,
 მხოლოთ, თუ არ ვუცქერდი,
 გული სევდით მევესებოდა,
 ვლონდებოდი.

და დაღონებული ვუგალობდი
 მის სიტურფეს.
 შეეხებოდა და ენა
 მიდუმდებოდა...
 ენა მიდუმდებოდა,
 მარა ვნეტარობდი.
 სუყვარულს ვეწაფებოდი...

 ივანე ელიაშვილი.

19 2/3 14 წ.

ვა გ ნ ე რ ი.

მე მხიბლავს ეს ქანდაკება, ზღვა—აღმაფრენით ტყვე —შქნელი,
 ვაგნერი, წმინდა, ვით ზეცა და ბნელი, როგორც ქვესკნელი.
 ვაგნერი, დისონანსების შევნიერებათ შემქნელი,
 ნელი - ნელ მატყვევებელი, ამღლეებელი, მვნებელი.
 მე მესმის წყნარი შრიალით „ქაოსი ქვეყნის შექმნის დროს“
 მე მესიზმრება გრიგალი, ბოროტათ მიძინებული
 და აღმაფრენა შემქნელის, რომ ზე—შთამგონელ წამს უსწროს
 და სახე მელოდიების განცდით წამებულ—ენებული.
 წარვლიან საუკუნენი, და ყოველივე, რაც ხდება,
 ისევე წყნარი ღუმლის დავიწყებაში გაჩდება,
 მარა დამწველი ჰანგები, ლოენგრინესი ცათყვანის,
 მწუხარე ამონაკენესი იზოლდასი და ტრისტანის,
 ამონაკენესი, რომელსაც მომხიბვლელათ ქმნის ზღვა—ენება,
 ჰანგი ახალის ძიების,
 სიმღერა ვალკირიების—
 სამარადისო, დაუქნობ ზე წმინდა ძეგლათ დარჩება!

გ. ტაბიძე.

“ვაი, დედა!”

(ლექსიკური).

ომი არის. ქვეყანა წუხს... გლოვს და ტირის არე—მარე...
 მწუხარებას შეუჯავჯავს შევნიერი ჩვენი მხარე...
 — ნეტავ, ვის გლოვს, ვინ აწუხებს, რა უშფოთებს მოსვენებას?!
 -- ის, რაც მუდამ კენესის მსგავსათ ყურში ესმის სატანჯველათ:
 „ვაი, დედა, დედავ, ვკვდები, მომეჩვენე ლანდათ, ჩრდილათ!

ერთი კიდეც, კიდეც, დედა! სად ხარ ძუძუ, ვაი, დედა!“
 — აგერ, თხრილში დაკოდლი გღია ვაჟიუბატრონოთ,
 მკერდი სისხლით შეუღებავს, ქშინავს, ოხრავს ვაშ კაცურათ,
 ვერც იფიქრებთ, თუ ის ლაჩრათ 'მეხვდებოდა ომში სიკდილს,
 მარა... ჩუ! მოუსმინეთ! მწარეთ კენესის „ვაი, დედა“!
 — ეგერ, ხის საკაცზე გმირი გღია, უგრძობელათ;
 მკურნალები ახვევია, მკერდს უხვევენ ხელოვნურათ,
 გღია—ივი... არ ინძრევა... წყლულებს ითმენს ვაშ კაცურათ,
 მარა კარგათ დაუკვირდით! ისიც კენესის: „ვაი, დედა“!
 თფილ ოთახში, ფიქრში გართულს, მოუსმინეთ ახალგაზდებს,
 იქით—ბქეთ ბოლოდას ცემენ, მკაცრ მსჯელობენ—ბაასობენ:
 ამას გამოხენ... იმას კიცხვენ... ილღუბიან... ისვენებენ.
 მოსვენების—ძლი დროსა, ოხვრენ... შფოთვენ: „ვაი დედა“.
 ეს სიტყვები ყველგან გვესმის: ბრძოლის ველზე, მიდორ—ტყეში,
 ტბის ნაპირას, ღრმა თხრილებში, თფილ ოთახში, თუნდ კლდე-ღრეში.
 იგი, ყველგან მედგრათ ებძვის შავს კაემანს, მწარე ფიქრებს—
 და ყოველდღის ადამიანს ატკობს, მყოფელს შავ-შნელ ღღეში.
 თეოდ. ხუსკივაძე.

„ზამზანს ზემანსაქ“.

ახალი ქართველი მგოსანი.

ფრიდონ გაფრინდაშვილი თანამედროვე ახალგაზდა ქართველი მგოსანია და ლექსების წერა, ისე ეხერხება, როგორც ეშხით მთვრალ ბულბულს ბაღში გალობა. უტყუარ კეშმარიტებას ვამბობ ამ შედარებით!

ყვავილოვან ბაღში ბულბული გალობს აღტაცებით!.. რამ აამეტყველა ეს უმანკო, პოეტთაგან შეყვარებული ფრინველი ამ ღვთაებრივ ღამეს?..

ამბობენ: ბულბული ვარდმა მოხიბლა და, უიმედოთ შეყვარებული მიჯნური, გულ-ამოსკენით მოთქვამს მიუწლომელ სიყვარულზეო.

თუ ეს მართალია,—პოეტი ფრიდონ გაფრინდაშვილი სწორეთ ამ ფრინველის ბედის მოზიარე ყოფილა.—

ამ ორი გაზაფხულის წანეთ, თექვსმეტი წლის ფრიდონი არც თითონ იყო დარწმუნებული, რომ ის მგოსნათ იყო დაბადებული.

ჯერ კიდე ნორჩი და პირტიტველი,

ის მოწაფეთ ირიცხებოდა ერთს საშვალო სასწავლებელში. სწავლაში არ იყო ბეჯითი და ეს ასეც უნდა ყოფილიყო. მისი ნაზი აგებულობა და სათუთი გრძობანი ვერ შეგუებოდნ სასწავლებელში გამეფებულ მშრალ პირობებს. მას სულ სხვა იტაცებდა, სხვა რამ ხიბლავდა და გაფრინდაშვილის ბედიც, შეიძლება ტრალიულათ დამთავრებულყო, რომ მას არ შემთხვეოდა ის, რაც განუკლიათ ქაბუკობის დროს დიდებულ ბაირონს, ჰაინეს, ღვთაებრივ დანტეს და ჩვენს უკვდავ შოთა რუსთველს!..

ასეთ საიდუმლოებას მომაკვდავი ადამიანი როდი გაიგებს, თუ შრომის მოყვარე ბიოგრაფი არ იტვირთებს მის გამომყვანებას...

ახალგაზდა გაფრინდაშვილს სწორეთ ჩემდმეტი წელიწადი უსრულდებოდა, როცა მან რაღაც არა ჩვეულებრივი ცვლილება შეამჩნია თავის არსებაში.

ეს, ჯერ კიდე უცნობი მისთვის გრნობა, ხან ნაზის ოცნებით აღელვებდა მას, ხან ჟრუანტელივით დაუარდა მთელ სხეულში და გულზე მოაფრინდებოდა, ხან—კი უეცარის

მოვლინებით სულის მყუდროებას უკარგავდა. რაღაც ჯადოსნური ძალა ქონდა ამ იღუმალსტუმარს, რომელიც ბოლო ხანებში მომხიბლავი ქალწულის სახით ეცხადებოდა გაფრინდაშვილს.

ხშირათ, შუა ღამისას, როცა ოცნებით გატაცებულ ფრიდონს ჯერ კიდევ არ ეძინა, მოფრინდებოდა ეს მოჩვენება ქალწულის სახით, თეთრი სამოსლით, ანუ სრულიათ შიშველი. თოვლივით თეთრი მისი სხეული ოთახის სიბნელეში გამოეჩატებოდა ყმაწვილს. როგორც ქანდაკება. სარეცელზე მწოლი გაფრინდაშვილი საშინელი სულისკვეთებით მაშტერდებოდა ქალწულის გრძნობით მოღიმარ ღალის ფერ ტუჩებს, მკედრზე გაუშლელ ორ ვარდის კუკურს, მის სწორსა და შნოიან ფეხებს...

ზეშთავონებით პურობილი გაფრინდაშვილი კრძალვით გაიშვერდა ხელებს, რომ ჩახვეოდა ჰაეროვან ქმნილებას, მარა... მარა ჩვენება სიზმარივით ქრებოდა და გაფიორებულ ყმაწვილი თრთოლვას იწყებდა. გრძნობათა ღელვისგან დაქანცული და სასომიხილი ამ დროს ის ჩურჩულებდა რაღაც ისტყევებს სიმბოლიურის მნაშვენელობით. — ეს იყო უმანკო ლოცვა, ამო ვედრება უიმედოთ შეყვარებულისა. მოჩვენება კი, ქალწულის სახით, თითონ მუზა იყო.

ფრიდონის გულში ცეცხლის მსგავსი რაღაც დაინთო და, რაც დრო გადიოდა, ეს ცეცხლი უფრო ძლიერდებოდა. გავიდა რამდენიმე თვე და, ამ ხნის განმავლობაში, მომხიბლავი ჩვენება, თითქმის ყოველ ღამეს ეცხადებოდა გაფრინდაშვილს. მხოლოდ მისი დაქერა და გულში ჩახუტება ვერასოდეს ვერ მოახერხა ყმაწვილმა. გაშლიდა ხელებს, თუ არა, ეს უკანასკნელი მკედრში ჩასაკრავათ, მოჩვენება ერძს შეიფრთხილებდა და უვზო... უკვლოთ თვალს მიეფარებოდა. ბოლო ხანებში, თითქო განგებო, ქუჩაზედაც — კი გამოეცხადებოდა გაფრინდაშვილს ეს „მოჩვენება“ ქალწულის სახით. აქ — კი ის სულ სხვა გარე-

გნობას იღებდა. ღრმათ ჩაფიქრებულს და დასევდიანებულ ფრიდონს თვალწინ გაუელვებდა კეკლეუცი ბანოვანი მიხაკის ფერი შლიაბით და წიგნებით ხელში. (ფრიდონი რომ შეცთომამაში შეეყვანა, ჩვენება ალბათ მოსწავლე ქალის სახეს ღებულობდა.)

ხნადისხან — კი ქუჩაზე მიმავალ გაფრინდაშვილს ანაზდათ ჩაუქროლებდა ქალწული ვინმე, გრაციულათ მიმცურავი: თეთრს, მოკლე კაბაში და აბრეშუმის შავ წინდებში სუქანსა და სწორ ფეხებზე. ფრიდონი, — პოეტის თქმის არ იყოს, ცახცახებდა, როგორც მოწყვეტილი ნარგიზი... ამ დროს მას სურდა მისულიყო ჰაეროვან მოჩვენებასთან, ამბორი ეყო მის ღალისფერ ტუჩებისთვის და მხურვალე ღექსით დაეწვა მისი გული. .

ერთ ხალისიან მაისის დილას, გაფრინდაშვილმა ჯავრის გასაქარვებლათ ქალაქის ახლო მდებარე მთისკენ გასწია. მას ისტორიული ნაშთების დათვლიერებაც სურდა. დიდხანს იჯდა ფრიდონი ნანგრევთ შორის იდაყვ დაყრდნობილი. მწარე ნაღველი ნემსივით ჩხვლელა მას გულსა და გონებაში. ფიქრით და ტყვევებულ მის გრძნობებს არ აღელვებდენ არც ვარდ — ყვავილების სურნელმანი, არც ბუღბულის გაღობა არც წყაროების ჩუხჩუხი. იჯდა გარინდებული და სევდიანი თვალეები მიეპყრო უსაზღვრო ცის სივრცისთვის. ამ დროს მან უეცრათ თვალი მოკრა წყაროს პირათ ხეზე მიყრდნობილ ჰაეროვან ქალწულს. ანკარა წყალში ნათლათ მოჩანდა შეგენიერი სახე და მის წყობილ თითებში მოთამაშე თეთრი ზამბახი. დაღონებული ყმაწვილი უეცრათ გამოირკვა, ერთი შეკრთა... და ნელის ცახცახით მიუახლოვდა შეგენიერს. სწორეთ ამ დროს, გაფრინდაშვილის გულში აღელდა ტფობის ზღვა და მის ბაგეთგან გაისმა სიყვარულის ნაზი სიმღერა.

— ჰაეროვანო, ამბობდა ის გრძნობა მორევით, ღვთაებაო სილამაზისა, ზეცის ქალწულო, დედაფალო დედამწისა! იყივ ღმობიერი: შეიბრაღე შენი მიჯნური! ოხ, ტურფავ,

ტურფავ, რათ ხარ გულცივი? რათ გსურს წილათ მხედეს შავი სამარე?!

ყმაწვილი წამით შეჩერდა. პასუხს უცდიდა, მარა ქალწული ხმას არ იღებდა. გაფრინდა შეიღმა ისევ განაგრძო თავის სიმღერა. ცოტა ხნით ისევ შეჩერდა, მარა, პასუხის ნაცვლათ, მას მოესმა გულგასაგმირი:

— ხა, ხა, ხა, ხა, ხა! — იცინოდა შეუბრალებელი ქალწული!

— რა შეგიძლია, შე სუსტო არსება, რომ ღირსი იქნე ჩემი სიყვარულის? —

გაფრინდავილს იმედი მოეცა და ისევ განაგრძო:

— ღმერთათ ვიქცევი, ჰაერს გავაპობ, დავიმორჩილებ ზღვას ჭხმელეთსა! იალბუხს წიხლს ვკრავ — შუა გავაპობ და ზედ დაგიდგამ აღმასის ტახტსა! ვარსკლავებს დავკრეფ, ფეხთ წინ დაგიფენ, მოვა თაყვანს გცემს ბოროტი — ურჩი! ოღონდ, ლამაზო, გულს ნუ გამიტებს... ოღონდ მაჩუქე ეგ შენი ტუჩი! —

ქალწული, თითქო მოაღბო: მას ბაგეები ღიმილით აუთამაშდა.

— ახლა — კი შეგიძლია შემეყვარო და მეც შეყვარები, როგორც ზეკაცი, ძლიერ და მძლეთა მძლევით, “ წამოიძახა ქალწულმა და ორივე ხელები ყმაწვილისკენ გაიშვირა. ხანგრძლივი კოცნა მოყვა მათ შეერთებას.

— არ დავივიწყებ მაგ ზამბახს, შენს ლამაზ თითებში ამოსულს“, თქვა ყმაწვილმა, გამოთხოვებისას.

ფრიდონ გაფრინდა შეიღმა დაეშვა მთიდან. ის მიდიოდა ამაყი, ბედნიერი და ძლიერა მოსილი. შევიდა ოთახში, თუ არა, კალამს ხელი ჩასქიდა და მოუხვეწებლივ, ზედიზედ დასწერა შვიდი ლექსი. აი ეს ლექსებიც: „ამბორი“, „წყარო“, „ვიხილვ ტურფა“, „რას მიქვიან მწუხარება“, „ზეკაცი“, „წითელი ალერსი“ და „ყვითელი კოცნა“. აქ მხოლოდ ორი ლექსის შინაარსს მოვიყვანთ. ეს ლექსები ავტორმა თავის სატრფოს ნატამას უძღვნა.

1 ა მ ბ ო რ ი

მთის წვერს ვეწვიე კაში აღმართულს, სოფლიოს ტანჯვა გულს მისერავდა!

ბუღბუღი სტვენდა,
წყარო მოთქვამდა.

ნამს აპკურებდა, გულს აღელვებულს!

მაგრამ, ოჰ მუზავ, ამას რას ეხედავ?!

უცებ გაიღო ედემის კარი!

ტურფა, ნარნარი,
ეშხით დამდნარი,

სურნელოვანი, როგორც ნასარი,
იღვა ასული, თვით დემონს ვფიცავ.

— ოი, სატანავ, მომეცი ძალა,

მსურს, ტურფავ, დავტყებ შენი ალერსით!

ათი მაკოცა,

ასი ვაკოცე,

მიყო ამბორი,

ფუყავ ამბორი...

ტფობა ვუმღერე მღუღარე ლექსით!

— ოი, სამშობლო! მონაწილე ვარ,

მაგ მწარე ხვედრის, ცას გეფიცები!..

მაშინ ბუღბუღი სტვენდა, გალობდა...

ხმას არ იღებენ დღეს ბუღბუღლები.

2 ზ ე კ ა ც ი ს ს ი მ ღ ლ რ ა .

იალბუხის მაღალ წვერზე

მე მყავს სატრფო ჩემი ნაზი,

ლამაზი,

მალხაზი,

ის ღმერთია, მე ქურუმი

მსურს მარათ მას ვეთაყვანო,

ვენაცვალო,

ვუთვალთვალო.

მე მას ვკოცნი და ამ კოცნის

ნაყოფია თვით სამყარო,

უნაგარო,

როგორც წყარო...

შენ კი, ბრბოო, ღმერთ გამწყარალო

მიწის შვილმა — მიწა თხარე,

ოფლი მწარე,
გადმოღვარე.

აქ რა ვინდა?! ვერ მომწვდები,
ამ წვერვალზე უკედლორ,
უგუნურო,
უსუსურო... .

დასწერა, თუ არა ეს ლექსები, ფრიდონ
გაფრინდაშვილი ჩაფიქრდა და მთელ ორ
საათს თავი არ აუღია: ის ეძებდა ფსევდონიმს..

— ისეთი ფსევდონიმი უნდა ამოვირჩიო,
არც ერთ ქართველ მწერლებსისას არ გავდესო,
დაგაწყვიტა ფრიდონმა.

— შმაგი?..

— არ ივარგებს! აბა?..

ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ, ფრიდონს
სახე გაუნათდება.

— ზამბახა!.. საუცხოვო, საუცხოვო ფსე-
ვდონიმი იქნება!

— ახლა გვარიც შესაფერი უნდა მოვი-
გონო! თქვა ფრიდონმა.

— რიონისპირელი? დაეკითხა ის თავის
თავს.

— არა!.. „პირელი“, თითქმის ნახევარ მწე-
რობას აქვს ფსევდონიმათ:

„არაგვისპირელი, ახოსპირელი, მღვიმე-
ლი... არა, არა, ეს არ მინდა!

— აბა სიმონისშვილი?.. (ფრიდონის ცხო-
ნებულ მამას სიმონი ერქვა).

— არც ეს... უპ, რამდენი „შვილებია! —
ნინოშვილი, ევდოშვილი, თომაშვილი, გრი-
შაშვილი, ტუქსიშვილი, უიშვილი, პელაშვი-
ლი, არა, არა! —

— ზეკაცაძე! წამოიძიხა გაფრინდაშვილმა
და ნეტარების აღში გახვეულმა, თმაში ხე-
ლები წაივლო.

ფსევდონიმის მონახვის შემდეგ, ფრიდონ-
მა გადაათვთრა ლექსები და თითოეულ მათგანს
ბოლოში მიაწერა: „ზამბახ ზეკაცაძე.“

შემდეგ დასწერა წერილი რედაქციის მი-
მართ, რომელშიაც თხოვდა რედაქტორს ყურა
თღება მიექცია მისი ლექსებისთვის.

— ეს ჩემი პირველი ლექსებია, წერდა
ზამბახი რედაქტორს. მე ჯერ ახალგაზდა ვარ,

სულ თუთხმეტი წლისა. იმედია, დამიბეჭდავთ,
ყოველ შემთხვევაში, თქვენგან პასუხს ველი.
ჩემი მისამართი...

ჯერ სულ ახალგაზდა ზამბახ ზეკაცაძე
დარწმუნებული იყო, რომ ლექსებს დაუბეჭდავ-
დენ. გავიდა ერთი დღე, ორი, სამი, ხუთი...
ერთი კვირა.

ზამბახს ცოტაოდენი ექვი შეეპარა. მარა
სწორეთ მერვე დღეს იმ დალოცვილმა ფოს-
ტალიონმა მის კარებზე დააკაკუნა.

— შემოდით!

— წერილი გახლავთ თქვენ სახელზე. —

— მომცით!

ფრიდონმა გახსნა წერილი.

— ააა, რედაქციიდან მწერენ... დიხა! ჰო... .

ლექსები გაუუგზავნე, საკუთარი ლექსები... მო-
უწონებიათ, დავსტამბავთო! გმადლობთ წერი-
ლის მოტანისთვის... მოითმინეთ! ჰა, თქვენ ეს
ერთი მანათი მეტი არა მაქვს. —

გაკვირვებული ფოსტალიონი გამოართ-
მევს ფულს და დიდი მადლობით გადის ოთა-
ხიდან. ფრიდონიც სწორეთ ამას უცდიდა.
დიდის გაჭივრებით იმაგრებდა ის ალტაცებას.
მარტო დარჩენილი ფრიდონი ზეზე წამოიქრა
და თმაში ხელები წაივლო.

— ღმერთო, ღმერთო! მაშ, მე პოეტი
ვარ? ნიკით სავსე?! ხა, ხა, ხა, რა ბედნიერე-
ბაა! არ გავგყდე!.. ჩემო ნატაშა! ჩემო ცუგ-
რუმელა, ნატაშა! იძახოდა ფრიდონი, ხმა მა-
ღლა.

— წავალ მასთან, გავიქცევი და ყველა-
ფერს ვუამბობ. არა, ჯობია დავიცადო. რა
გაუკვირდება, რომ ნახავს დაბეჭდილს: „გუ-
ძღვნი ნატაშას!“ ფრიდონი აღარ წასულა მიჯ-
ნურთან. ის დარჩა თავის ოთახში და რამდენ-
ჯერმე გადაკითხა ის, რედაქციიდან მოწერი-
ლი წერილი.

პატივცემულო ფრიდონ! ბოდიშს ეიხთი,
რომ თქვენი ლექსების დაბეჭდვა დაგვიანდა.
ვერას გავხთით, დასაბეჭდი მასალები ბევრი
გვექონდა. თქვენმა ლექსებმა მთელი რედაქცია
გაცივრებდაში მოიყვანა. ერთხმით აღიარეს,
რომ თქვენ ბუნებრივი ნიკით ხართ დაჯილ-

დობული. თქვენი ლექსების ერთი საუკეთესო თვისება ის გახლავთ, რომ შიგ მოქალაქეობრივ თემას ადგილი არა აქვს. ეცადეთ, რაც შეიძლება, მეტი სიმბოლიურათ, ე. ი. მეტ ბუნდოვანათ წეროთ ლექსები. აზრს, მაინცა და მაინც, ნუ გამოვიკიდებით. დღეს საზოგადოების სიმბატია ამ ბუნდოვანებისა და ოცნებისკენ არი მიმართული. პატვისცემით რედაქტორი ყუთმაჯიშვილი.

P. S. თქვენი ლექსების გარჩევის დროს, რედაქციაში დავგვეწრო თითონ ვამოხენილი ქართველი კრიტიკოსი კოტე ქიათურაძე, რომელიც დამპირდა უსათუოთ ვრცელ წერილს დაწერ ამ ახალგაზდა მგონის შესახებო.

P. P. S. გარდა ამისა, გთხოვთ, თქვენი პორტრეტი გამოგვიგზავნოთ. გაზეთის ნახატებიან დამატებაში გვსურს მოვათავსოთ...

ივ. ი—ანი

სხოპრება და მესნიერება.

ქართველ სტუდენტთა კრებული.

№ 1.

წარსული წლის ზაფხულში ქართველმა საზოგადოებამ ძვირფასი ნობათი მიიღო, ქართველ სტუდენტთა მიერ მოძღვნილი. მე მოგ ახსენებთ ზენოაღნიწილი კრებულის შესახებ. ეს გარემოება დღით მნიშვნელოვანი იყო ჩვენს ცხოვრებაში. მარა ამ წიგნის გამოსვლა და სრულიათ ევროპის ომის გამოცხადება ერთი იყო. ამ უკანასკნელმა მიიპყრო მთელი გულისყური საზოგადოებისა. ამიტომ, ძვირფასი ძღვენი გულწრფელ ახალგაზდობის მიერ მოძღვნილი. შესაფერათ დაფასებული არ იყო. პირადათ აღტაცებით ვეგებები ამ შესანიშნავ მოვლენას და ვუსურვებ ახალგაზდობას, ეს გზა აღარ დაეგდოს...

ამ კრებულმა ცხადათ დავვიმტკიცა, რომ არც ისემაართალი ყოფილა საზოგადოების ბევრი წევრი, რომელიც კერძო ლაპარაკში და მწერლობაშიც ათვალწუნებით უტკეროდა ჩვენს

მოსწავლე ახალგაზდობას. ამ ახალგაზდობის გულის სიღრმეში დაფარული ყოფილა სამშობლოსადმი ღრმა სიყვარული და თვისი დაბეჩავებული მამულისადმი წრფელი და მგზნებარე გრძობა. ამიტომ მთელი თვისი ახალგაზდური ენერგია, ნიჭი და შრომის უნარი იმ მხრით მიუზიდავს, რომ მეცნიერების უკვადების წყაროს ხარბათ დასწრაფებია, და სურს მტკიცე სამეცნიერო ცოდნა თვის ხალხს გადასცეს: ცოდნა-კი ცხოვრების მძიმე უღელს ასუბუქებს.

გავიმარჯვოთ ამ კეთილ საქმეში! მობძანდით: კარი ღია გვაქვს თქვენდა მისასალმებათ.

ყოველი სტატია დიდი დაკვირვებისა, მუყათი შრომის და სპეტაკი ნიჭის ნაყოფია. ყოველი სტატიის ავტორი ქართულ ენას სრულეებით თავისრფლათ ხმარობს რთულსა და განყენებულ ცნებათა გამოთქმის დროს. აღარ იცი, რომელს, რა მოუწონო: სტატიების მთელი ეს რივი სიამოვნების მომგვრელია. ამიტომ მთელ ამ კრებულს, ისე ამ კრებულის ყველა ავტორთ ერთიანი ვანუყრელი ვაშა და მადლობა ერგება: გამოთიშვა, გამოკლება რომელისამე შეუძლებელია. ბარაქა და ვაშა თქვენ!..

მარა არის ამ კრებულში ერთი ავტორი, კანდე, რომელიც ამ მხრით მკითხველს არ აკმაყოფილებს. ეს ავტორი—და არღვევს მთლიან განცდას სიამოვნებისას, ამ ავტორს აზრები ძალიან კარგებიც კი აქვს. ამ მხრით ამ ავტორის სტატია გრიგოლ ვეშაპელის სტატიას ბევრათ ჯობია. მარა ამ აზრების გამოთქმა მას ქართული სიმარტივით არ ეხერხება, არ ემარჯვება. ბასი მისი არეულ—დარეული და ბუნდოვანია. კილოც, მართალი მოგახსენოთ, ზვიადი და კანდიერია (იხ. გვ. 186 კრებულისა), რაიც ახალ გაზდას სრულეებით არ შეეფერის. ამ საზოგადო შენიშვნის შემდეგ, ნება მიბოძეთ, კერძოთ მხოლოთ, სამეცნიერო ტერმინებს შევებო, იმ ტერმინებს, რომელნიც ამ კრებულშია ნახმარი ავტორთა მიერ.

შენიშვნა დავიწყეთ იმ სტატიიდან, რომ-

მელიც კ' ბულის ბოლოშია მოთავსებული და რომელიც ეკუთვნის მკურნალს. ს. კახიანს და სტუდ. პ. ქავთარაძეს: უჯრედი დაქსოვილი. ადამიანის ანატომიის შესავალი.

ისეთი ტერმინის შესახებ არას ვიტყვი, რომელიც, ჩემი აზრით, მოსაწონი და მისაღებია. ავნიშავ მხოლოდ ისეთ ტერმინებს, რომელიც ავტორებს უხმარიათ. მარა რომელიც, ჩემი აზრითა და შეხედულებით, შეწყნარებული და მიღებული არ უნდა იქნეს. ასეთი ტერმინების შეთანხმებით გასწორება ახლავე საპიროა, სასარგებლოც და აუცილებელიც.

1) თეთრი სორსლები, ანუ ლეიკოციტები. მგონია, უმჯობესი იქნება, ვიხმაროთ სირსვალი და არა სორსალი სირსვალი არის ცერცვის მარცვალი. სისხლის წითელი წინწკლები ძალიან წააგავს თვისი გარეგანი ფორმითა და მოხაზულებით სირსვალს: სისხლის წითელი წინწკლი მთლიანია, ხორციანი და გვერდები შეტყუებული აქვს, ბისკვიტის მავარია. აი, ამ მხრით სრული მსგავსება აქვს სირსვალთან. წინათ მე თვითონ ამ ტერმინის გამოსათქმელათ ვიხმარე სიტყვა ბუშტი. ცხადია, ეს სრული შეცდომა იყო, რადგან ბუშტი სრულებით გვრალია და შიგნით ცარიელია, თუ იქ მოთავსებულ ჰაერს მხედველობაში არ მივიღებთ. სორსალიც არ გამოდგება, რადგან ეს მოგუნდავებული ნაფლეთი რამ არის. ჩემი მოსაზრებით, უპირატესობა ტერმინს სირსვალი უნდა მიეცეს, მით უფრო ფიზიოლოგიაში ხშირათ სისხლის წითელ წინწკლებს ცერცვის მარცვლებს შეადარებენ ხოლმე.

2) მოციმციმე ეპიტელს ბეწვიანი ეპიტელი ჯობია, როგორც ეს კიდევ აღნიშნა. ბ. ვ. წერეთელმა.

3) ბევრ უჯრედოვანი ორგანიზმი მაგიერ, უნდა იყოს ბევრუჯრედიანი ორგანიზმი, რადგან დაბოლოვება „ოვანი“ მაშინ იხმარება, როცა გვინდა ავნიშნოთ რომელიმე საგნის მსგავსება მეორე ცნობილ საგანთან. აქ-ი ესტერმინი ამას როდი ანიშნავს, არამედ საკუთარს და მუდმივ თვისებას

საგნისას: ამა და ამ საგანს ბევრი უჯრედი აქვს, იგი, მაშასადამე, ბევრუჯრედიანია. ამ გვარაოვე უნდა ვიხმაროთ:

4) ძუძუებიანი — *млекопитающія*.

5) ხერხემლიანი — *позвоночные*.

6) შემაერთებელი ქსოვილის მაგიერ, უნდა ვიხმაროთ შემაკავშირებელი ქსოვილი რადგან ეს ქსოვილი, მართლაც, მკიდროთ და მტკიცეთ აკავშირებს და არა აერთებს მხოლოდ: შეერთება ისეც კი შეიძლება, რომ ერთი საგანი მეორეზე დაშორებული იყოს. აქ-ი ასე როდია.

7) სასუნთქავი მილი, სასუნთქავი ყელი. არც ერთი, არც მეორე გამოსადეგი არ არის. უნდა ვიხმაროთ სასუნთქავი ყია. ეს უკანასკნელი ნამდვილი ქართული სიტყვაა და დიდი ხნიდან ქართულ მწერლობაში ხმარებული. ესევე სიტყვა აღნიშნული აქვთ ს. ს. ორბელიანსაც და ჩუბინოვსაც თვის ლექსიკონებში. ცოცხალი ქართული ენაც ამ სიტყვას ხმარობს ამ გამოთქმით: ყია—მურალიაო, იტყვის იმ კაცზე, რომელიც ყველას კიცხავს და არავისზე კარგს არ იტყვის. ამ ნაირათ უნდა ვიხმაროთ

8) საყლაპავი ყია—*пищеводъ*—ის გამოსათქმელათ.

9) ერთფენიანი—*пласт*—ის გამოსათქმელათ არ ვარგა. შეიძლება ვიხმაროთ სიტყვა ფა. ორის, ან რამდენისამე ძაფის ერთათ შეგრეხილის შესახებ ვიტყვი: ერფა, ორფა და სხ. ძაფიო.

10) უდრეკი ელასტიური არ არის. უდრეკი ის არის, რომელიც მართლაც არ იდრეკება, არ მოიღუნება. ასეთი საგნის მხოლოდ გადატეხა. თუ შეიძლება და არა მიღუნე-მოღუნვა. ელასტიური—ი ის არის, რომელიც ძალის მიმართულებას მიყვება ხოლმე: საითკენ ძალა ეზიდება, ელასტიური საგანიც იქით გადიღუნება, გადიხრება; ძალა გაქრება და ელასტიური საგანიც თვის უწინდელ მდგომარეობას მიიღებს თავის—თავათ. ასეთი საგნის შესახებ ყოვლათ შეუწყნარებელია ვთქვათ, იგი უდრეკია, ამიტომ უნდა ვიხმაროთ სიტყვა: მოქნილი. თასმა მოქნილია

ლია, ე. ი. მიმყოლ მომყოლია. ძალზე მოქნილ თანხას—კი უწყვეტს ვუწოდებთ, ე. ი., იგი არა წყდება, არამედ ძალას თანსდევს.

11) სიტყვა კენჩხო არ უნდა ვიხმაროთ, რადგან ეს პროვინციალიზმია. ვვაქვს საერთოთ ხმარებული სიტყვა კეფა.

12) ხოქოს მსგავსი ხდება. ხოქოს მსგავსი კი არა, ხოქოს ტანის გარე მოქცეულის მაგარი კანის მსგავსი ხდება. ამ კანს ხოქოსას—კი ხალხი უწოდებს დოხოკონს—ХИТОНЪ. ჩუბინოვისა და ს. ს. ორბელიანის ლექსიკონებში ეგ სიტყვა ისეა განმარტებული, თითქო სადაფის მკეთებელსა ნიშნავდეს. არ ვიცი, რამდენათ მართალია ესა. ეს კი ნამდვილათ ვიცი, რომ ხალხი, ამ სიტყვით ანიშნავს გველისა, ხელიკისა და ხოქოთა მაგარ კანს. შესაძლებელია, ამ სიტყვას პირველათ ასეთი შინაარსიც ქონდა. მარა ეს მნიშვნელობა ამ სიტყვას ხალხმა შეუცვალა. ამიტომ ჩვენც ვალდებული ვართ ამ მნიშვნელობით მივიღოთ.

13) ჯოხის მაგვარის მაგიერ, უნდა იყოს ჩხირის მაგვარი, რადგან ჯოხი ნამეტანი დიდი რამეა ამ საგნის გამოსახატავათ.

14) ხმელ—ძარღვი—СУХОЖИЛЬЕ პირდაპირი თარგმანია რუსულით. ეს კი საჭირო როდი იყო, რადგან ს. ს. ორბელიანს თვის ლექსიკონში ნათლათ აქვს ხმარებული სიტყვა მყესი, რომელიც ზედგამოჭრილია ამ ცნების გამოსახატავათ. გარდა ამისა, ქართულათ სრულებით არ ვარგა ხმელძარღვის თქმა. თუ ძარღვი ხმელია, ცხოველი მაშინ მკვდარია. თუ ძარღვი ხმელი შეიძლება, ჩანს, ნედლი ძარღვიც შეიძლება. სწორეთ ცოცხალ ცხოველს ძარღვი ნედლი უნდა ექნეს. ამიტომ, თუ გავჯიუტდებით და მყეს არ მივიღებთ, მაშინ ხმელ ძარღვს, ისევ მშრალი ძარღვი ემჯობინება.

ახლა გადავიდეთ ს. ნ. ყიფშიძის სტატიასზე: „საუბარი ტვინის შენობისა და ფუნქციების შესახებ“.

15) „ეს ნახატი წარმოადგენს ადამიანის ხელს, ხელი მოღუნულია იდაყვში“. აქ ცხა-

და, უნდა ნახმარი იყოს მკლავი, და არა ხელი. ხელი 1/2 არა, მკლავი მოიღუნება იდაყვში. რუსული рука ჩვენებურ მკლავსაც და ხელსაც უდრის. ხოლო ქართული ხელი—კი უდრის რუსულს КИСТЬ РУКИ.

16) მხარის ძვალი, ე. ი. რუსული ПЛЕЧЕВАЯ КОСТЬ. ქართულათ ამ ПЛЕЧЕВАЯ КОСТЬ—ს ქვია ყვლივი. ეს ცხადათ ჩანს ს. ს. ორბელიანის ლექსიკონის განმარტებიდან.

17) წინა მხარის ძვლები—КОСТИ ПРЕДПЛЕЧІЯ. ქართულათ ამ ძვლებს წყრთის ძვლები ქვია.

18). რომელიც იწყება მხარის ბეჭის ძვალზე. დამეთანხმებით, ძნელათ მისახვედრი გამოთქმაა. უნდა იყოს: ბეჭის ძვალზე, ან მხოლოთ ბეჭზე, მორჩა და გათავდა. რადგან აქ ძლიერ არეულ—დარეულია მთელი ეს ანატომიური ტერმინოლოგია, ამიტომ აქ მოკლეთ ჩამოვთვლი ამ ტერმინებს, რომელიც ადვილათ გამოსათქმელი, ხალხისთვის გასაგები და მწერლობაში ხმარებული არის.

1) ბეჭი—ЛОПАТКА

2) ყვლივი—ПЛЕЧЕВАЯ КОСТЬ.

3) მაჯის ძვალი—ЛУЧЕВАЯ КОСТЬ.

4) წყრთის ძვალი—ЛОКТЕВАЯ КОСТЬ.

19) გრძობის ნიჭი—კი არ ქვია მას, რაიც ამ სიტყვით არის ანიშნული ამ სტატიაში, არამეთ შეხების ნიჭი.

ახლა გადავალთ მკურნალის მ. ყ. ცეცხლაძის სტატიაზე: „ადამიანის ქსესობრივი ცხოვრება“.

20) სამამო, ისე სადედო, უნდა იყოს: სამამრო, ისე სადედრო.

21) გერმაფროდიტი ქართულათ აკუმია,

22) დიდი გამოლიადებული თვალევი, უნდა იყოს: დიდი გამოლიადებული თვალევი.

23) ფუტკრების დედას ქართულათ დედო ქვია და არა დედოფალი.

24) ქსესობრივი ლტოლვილება, უნდა იყოს: ქსესობრივი მისწრაფება, ლტოლვილება კი არას ოდეს, რადგან ლტოლვილება გამოირებას ნიშნავს და არა მისწრაფებას.

ახლა სხვა სტატიების ზოგი ტერმინებიც ავნიშნოთ.

25) მარადიული პრობლემა და მარადიული ცვალებადობა (გვ. 37). არც ერთი, არც მეორე სწორი და მართალი სიტყვა არ არის, არც კეთილ ხმოვანია. გვაქვს სიტყვა: სამარადისო და ეს სიტყვა უნდა ვიხმაროთ მხოლოდ.

26) მოქანდაკე გამოკვეთს თიხისა, ან მარმარილოსგან შევნიერ ფორმას, თავის თანშეწონილობით სასიამო ჩაბეჭდილებას, რომ მოახტენს მაყურებელზე (გვ. 77). უნდა იყოს: შეთანწონილებით, რაიც უდრის რუსულს правохисие — ს. შორისდებული „თან“ უნდა იქნეს მოქცეული მეორე შერისდებულისა „შე—სა და სიტყვას შორის. ეს არის კანონიერი წარმოება სიტყვისა, როგორც სხვა ამისთანა სიტყვებში: შეთანასწორება, შეთახხმება და სხ. გარდა ამისა, უნდა ავნიშნოთ, რომ რუსული სიტყვის — правохисие — ს გამოსატქმელათ მხოლოდ ეს ქართული სიტყვა ერთაერთი სწორი და მართალი: შეთანწონილება. პირდაპირი თარგმანი — კი, როგორც ესა ქნა აწ განსვენებულმა ვლ. ლორთქიფანიძემ (იხ. მისი თარგმანი: საბერძნეთის ისტორია) და ახლაც პატივცემული ვასილი წერეთელი ხმარობს წონასწორობაო — არ ვარგა.

ამით ვათავებთ ჩვენს გულწრფელ შენიშვნებს. თუ ვინმე ამ ჩემ შენიშვნებს გაიზიარებს და ამით შემდეგში გამოიყენებს, ჩვენი მოვალეობაც ამით პირნათლათ შესრულებული გვექნება.

ი. ა. ფანცხავა.

მოგზაურობა რაჭა-ლეჩხუმში.

უკვე მოგახსენეთ, რომ გაბრიელ ებისკოპოზმა მოთხოვა ჭელიშის მონასტრის წინამძღვარს ცნობები მისდამი რწმუნებულ მონასტერში დაცულ ხელთნაწერებზე. მარა ამ მხრივ ჭელიშის უდაბნო გამონაკლისს არ შეადგენდა. ამნაირივე ცნობები მოთხოვნილ იქმნა ყველა ეკლესია — მონასტრებიდან, არა მარტო იმერეთ — სამეგრელო — გურიამში, არამედ

აღმოსავლეთ საქართველოშიაც. ამის მიზეზი იყო შემდეგი: სამოციან წლებში დაიბადა აზრი თფილისის სასულიერო სემინარიაში შემოვლთ ქართულის სწავლება და ამისთვის მაშინდელმა სემინარიის მთავრობამ აღძრა შუამდგომლობა ექსარხოსის წინაშე, რათა შესაძლებელი ყოფილიყო მისი შესწავლა. ამან გამოიწვია სასინდლო კანტორის განკარგულება, რომ ადგილობრივ ღვდელ — მთავრებს შეეკრიბათ ცნობები იმის თაობაზე, თუ სად რამდენი ხელთნაწერი ინახებოდა 1). კანტორის უქაზი ვალად უდგენდა წინამძღვრებს, რომ შეედგინათ სია მათდამი რწმუნებულ მონასტერ — ეკლესიებში დაცულ ხელთნაწერებისა, მათი შესაფერის აღწერილობით 2). ყოვლადსაღვდელო გაბრიელი თხოულობდა ამ ცნობებს და თანაც ეკითხებოდა წინამძღვრებს, რომ მათ ეცნობებიათ, რა და რა პირობებით შეეძლოთ მათ გაეგზავნათ ეს ძველი საქართველოს კულტურული ნაშთები: სამუდამოთ დაუთმობდენ სემინარიას, თუ მხოლოდ დროებით, რომ, მეცნიერულათ შესწავლის შემდეგ, დაებრუნებიათ მონასტერ — ეკლესიებისთვის 3).

როგორც ხედავთ, გარეგანი მიზანი ხელთნაწერების, შემოკრებისა სემინარიის წიგნთ საცავში სიმბატიური იყო. მარა საქმემ სულ სხვა დაგვანახვა. ზოგიერთებმა, განსაკუთრებით ქართლ — კახეთში, პირნათლათ შეასრულეს კანტორის განკარგულება. ხელთნაწერები გადასცეს სემინარიის ბიბლიოთეკას 4). მარა სემინარიის მთავრობამ ნათლათ დაამტკიცა, რომ მას აზრათაც არ ძალგლია მათი მეცნიერულათ შესწავლისთვის ეზრუნა და ხელი შეეწყოს. ვაი — და რამდენიმე დრო და „1874 წელს ყველა ქართული ხელთნაწერები წიგნთსაცავიდან განაძევეს და სემინარიის სარდაფებში ჩაყარეს,

1) იმერეთის საეპარქიო კანცელარიის არხივი 1864 წ. (ეპ. გაბრიელის მიწერილობა 29 თებ. №854).

2) იქვე. უქაზის კანტორისა, № 2583 — 1876 წ.

3) ჭელიშის მონასტრის არხივი, 1876 წ. (გაბრიელ ებისკოპოზის მიწერილობა, 13 დეკ. № 4291).

4) დ. ფურცელაძე Историю — археол. Опшние Воднншагаго ссбора. გვ. 16—17 თფ, 1888 წ.

საიდანაც ნეშტი გადარჩენილ იქმნა 1883 წელს“ და გადაეცა საეკლესიო მუზეუმს 5).

ამისთვის, შეგვიძლია ვიფიქროთ, თვით განგება მოქმედებდა, როდესაც მონასტერ—ეკლესიათა წინამძღვარი, ნებსით თუ უნებლიეთ, მალაფდენ და უარყოფდენ ხელთნაწერების არსებობას.

საქართველოს ეკლესიის მმართველნი მე-XIX საუკუნის განმავლობაში და შემდეგაც თავის ღვდელმოთავრულ მოვალეობას უმეტეს შემთხვევაში ხედავდენ იმაში, რომ

ბას გადურჩა მხოლოდ რაიმე ნაშტი? ამას, როგორც ზევითაც მოვიხსენეთ, ხელს უწყობდა ჩუმი შეუგნებლობა, გადამეტებული გულკეთილობა და სტუმართ მოყვარობა.

დიას, თვალები უნდა მოვიფშენიტოთ და გავახილოთ, შევივანოთ ეროვნული კულტურულ ნაშთების შენახვის საჭიროება. ჩვენსას ნურავის დავანებებთ და სხვისაკი ნუ გვინდა. ბრეთელთა გულის წყრომა ამ გამაფხიზლების მაჩვენებელი უნდა იყოს 1)

რა გასაკვირია ამის შემდეგ, თუ აუარებელ კულტურულ ნაშთებთან მეXIX საუკუნის განმავლობაში მტერ-მოყვარეთგან დევნულე-

1) ამ. უკანასკნელ დროს; ბ. გიორგმ გიუნაშვილის თქმით, ქართულ საზოგადოებაში ძლიერდება საშობლობს ყოველის მხრით შესწავლა („სახალხო ფურც. 1914 წ. ან 4) დღით სასიხარულოა ის გარემოება რომ ამ ბოლო დროს კურნალ-გაზეთებმა ამიილო ხმა მშობლურ ეკლესიის ინტერესების დასაცვალათ. ამ მხრივ შესანიშნავია „სახ. გაზეთი“ (აწინდელი, სახ. ფურც.), რომელშიაც მრავალ სტატიებ შორის ამ წლის აპრილის 29—ში დასტამბული იყო მოწინავე ცხარე და სამართლიანი წერილი („სახ. გაზ. 1914 წ. №1174).

ტო ჩვენი გამოღვიძება და საეკლესიო თავისუფლების მოთხოვნა დასაგმობი?! პროფ. ლებედვის თქმით. ოსმალნი უფრო ღმობიერათ ეპყრობოდენ კულტურულ საქრისტიანო ნაშთებს, ვიდრე თვით ბერძნები. სოფ. სლეპჩის (ბულღარეთი) ეკლესიაში ყოფილა ხელთნაწერი ხადიკი, რომელსაც ქონია მინაწერი, სადაც ოსმალნი დასახლებულნი არიან ამნაირი ეპიტეტებით: უსჯულო, საძაგელი, უსამართლო, უუმზაკერესი მთელ დედამიწაზე და უღმრთო. ამ ხელთნაწერის, რომელიც ლანძღავს მთელ მამადიანობას, მათს სარწმუნოებას და მთავრობას, უგნებლათ არსებობ, 400 წლის განმავლობაში, არქიმ. ანტონინის თქმით, იმის მაჩვენებელია, რომ „ოსმალთ არ უშლის სლავურ სოფლებს განაჯონ თავიინთი საქმეები, როგორც მათ უნდათ“. ოსმალთა ხელში მყოფ სოფლების ეკლესიებში, არამც თუ დარჩენილან ხელთნაწერები, არამე, „შემთხვევის დროს კიდევაც გულმოდგინეთ ისავენდენ მათ“. ხოლო ამ საოსმალთ სოფლებიდან რამდენიმე საათის მანძილზე სამოციან წლებში „ბერძნებმა დასწვეს ორი ურემი ძველი სლავური წიგნები (პროფ. ლებედვი, ხსენ. თხუზულება ტ. I. 128—129). არქიმ. ანტონინი მოგვითხრობს, რომ ოსმალნი დიდის მზრუნველობით ეპყრობიან ქრისტიანულ არქეოლოგურ ნაშთებს, რა ღირსებასაც მოკლებულნი არიან ბერძნები. რუმელიაში მოგზაურობის დროს მას მხოლოდ იქ უნახავს შესანიშნავი საქრისტიანო სიძველენი, სადაც

ამისთვის თუმცა მე ჩემი თავი არ მიმანინა სპეციალისტათ ამ სფეროში, მარა აუცილებელ საქიროებათ გამაბედვინა მიმეყო ხელი რაქა-ლეჩხუმში დარჩენილ სიძველეთ აღწერისთვის, რომ ის მაინც, რაც დარჩენილა, არ დაკარგოდეს მეცნიერებას.

დავიწყებ ქელიშის მონასტრის და მასში დარჩენილ სიძველეთა აღწერით?

ქელიშის მონასტერი, ანუ უდაბნო, დებარეობს ქვემო რაქაში, სოფელ ნიკორწმინდის და მის დიდებულ ტაძრის მახლობლათ. ქუთაისიდან ქელიშის მონასტრამდი ითვლება ნწვერსი. საცხენო გზა იწყება ტყიბულის რკინის გზის სადგურიდან და გადადის ნაქერალის მთაზე, რომელიც აყუდებულია უზარმაზარ კედლივით და შეადგენს საზღვარს ქუთაისის და რაქის მახრებისას. ტყიბულიდან ნაქერალის ქედის გადასასვლელამდი მიხვეულ-მოხვეველ შარავზით 18 ვერსია, ხოლო პირდაპირ ბილიკით არა უმეტეს 8—9 ვერსისა. ტყიბული მდებარეობს ზღვიდან 1120 ფუტის სიმაღლეზე, ნაქერალის გადასასვლელზე კი პანტიუხოვის თქმით, სიმაღლე უდრის 3997 ფუტს 1). მაშასადამე, ტყიბულიდან ნაქერალამდი მგზავრს წინ უდევს 2877 ფ. აღმართი. აქედან პირდაპირის გზით ერთ ვერსზე მოდის 500 ფუტამ-

1) აბახის გამოანგარიშებით კი 4785 ფუტის (Д. Бакрадзе. Кавказ въ древнихъ памятникахъ христіанства иб. Акты Арх. Ком. V 33.

ტაძრები გადასულან ოსმალთა ხელში და ამისთვის მ. ანტონინი, მიუხედავთ თავის ხარისხისა და სარწმუნოებისა, ზოგჯერ იძულებული ხდება „უსურვოს მამლის სჯულს, მრავალკმიერობა“ (Гли, ტ. II, 692—893). ყველა ამას პროფ. ლებედევი დასძენს, რომ „წმ. სოფიას კონსტანტინოპოლში შეუუნახავს თვისი ძველი ელფერი მარტო იმის წყალობით, რომ ის მამად II ვალენტებია მეჩითად „Ibidem).

ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ ჩვენ მასალიანობის ბატონობის დროს ექვსი—შვიდის საუკუნის განმავლობაში გასილებით ნაკლები დაგვიკარგავს,

დის, შარა გზით კი 150 ფუტი 2). ამ გზით რაქაში მიმავალი, დაღლილი მგზავრი თითქმის ყოველთვის თავს მოვალეთ სთვლის ნაქერალაზე მოისვენოს და შვენიერი წყაროს წყლით წყურვილი მოიკლას და შუბლი გაიგრილოს. ამ ადგილიდან შვენიერი სანახაობა ეშლება მგზავრს თვალწინ, თუ კარგი დარია, რაც ნისლ ბურუსში ხშირათ ვახვეულ ნაქერალის მთა—გრებილზე იშვიათია. მთელი იმერეთი მისი მდინარეებით, განსაკუთრებით ის ნაწილი, რომელიც ცნობილია ოკრიბის სახელით, ისეთ თვალ წარმტაც სანახაობას წარმოადგენს, რომ მგზავრს, მეტადრე თუ მას პირველათ უხდება მგზავრობა ამ გზით, ეძნელება თვალი მოაშოროს მას და განაგრძოს მოგზაურობა.

ნაქერალა ერთი ნაწილია იმ მთაგრეხილი სა, რომელიც სხვა და სხვა ადგილს, სხვა და სხვა სახელწოდებით არის ცნობილი. მაგალითად: წმიდა გიორგის მთა, გათხრილი, ნაქერალა, საღორე, გარჯილა, ნაჯიხურევი 3), საწალიკეჟ) და სხ. ნაჯიხურევი საქართველოს ისტორიაში ცნობილია მით, რომ იმერეთის მეფე გიორგიმ 1709 წ. გადავლო ეს მთა ჯარით და დაბინავდა შაორს, რათა „ანუ დაიპყრას, ანუ დაიმორჩილოს“ რაქა 1). ხალხის თქმით, ნაქერალას მიუღია თავის სახელი იქიდან, რომ ამ მთის კალთებზე ერთ დროს უთვისით ქერი და, ვითომ, კალო ყოფილა იმ ადგილის ახლო, სადაც ნაქერალას გადასასვლელია. განის აზრით კი, სახელი ნაქერალა იმის მაჩვენებელია, რომ, ვითომ, უწინ აქ ყოფილიყოს ქურა (ГОРНИ-ЦА²). მარა ეს ახსნა მისაღები არ უნდა იყოს,

2) Д-ръ И. И. Пянтюховъ. Шаорская котловина и его окрестности Тиф. 1900 წ. გვ. 11.

3) ჯიხური—ხის კოშკი (საბა სულხან ორბელიანის ლექსიკონი გვ. 407). აქიდან მეგრული ჯიხა. ამ ადგილზე ჯიხურები ყოფილა (ქ. სხ. 2. 207) და ამის გამო დარქმევი ნაჯიხურევი.

4) ვაზუშტის გეოგრაფია. ბროსეს გამოცემა, გვ. 382 და მისივე რუკა იმერეთისა.

1) ქარ. სხ. 2, 222 (გამოცემა ჩუბინოვისა)

2) გან. „Кавказъ“ 1907 წ. № 125.

რადგან მაშინ ნაქერალა უნდა რქმეოდა.

ნაქერალის გადასასვლიდან იწყება დაღმართი და შაორის ვაკემდი ოთხი ვერსი იქნება. შაორის ველი 300 ფუტით ნაქერალაზე დაბალია და მისი სიგძე სიგანე უდრის 3X5 ვერსს. იგი ყოველ მხრიდან შემოზღუდულია ზეკარის მთის კალთებით, ანუ ქედით. აღმოსავლეთ და დასავლეთის მხრით ეს ქედი უფრო მაღალია (4347—5537), ვიდრე ჩრდილოეთის და სამხრეთის მხრით (3900—4225);³⁾

იმ ადგილას, სადაც იწყება ნაქერალას მხრით შაორის ველი, არის ორი პატარა ტბა. ერთს ქვია ხარის თვალა და მეორეს კი—ძროხის თვალა. პირველი ძალიან ღრმაა. პანტიუხოვის თქმით, უნდოდათ გაეზომათ მისი სიღრმე, მარა ვერ მოახერხეს, რადგან 30 საჯენიანი ბაჭარიც კი არ ჩასწვდა ძირამდის. ეს ტბა შეადგენს მთის კალთებიდან შეგროვილ წყაროებს და ერთ წუთში, იმავე პანტიუხოვის თქმით, იძლევა ორას ვედრამდის წყალს. 4) აქედან იწყება მდინარე შაორი, რომელიც გათქმულია შეენიერი კალმახით. ხარის თვალსთან არის რამდენიმე დუქანი, სადაც მგზავრს შეუძლია დაისვენოს და საქმელ—სასმელიც იშოვოს.

მდინარე შაორი. ნიკორწმინდის ახლო ერთ ადგილზე მდორდება, ტრიანებს და მიწაში იკარგება. აქ მას წინ ეღობება ნიკორწმინდის სიმაღლეები და, რადგან ვერ შოულობს ბუნებრივ გზას, მდინარე თვით იკვლევს მას მიწის ქვეშ.

შაორის ველი, პანტიუხოვის აზრით, ერთ გეოლოგიურ ხანაში წარმოადგენდა ტბას და წყალი გადადიოდა იქ, სადაც ქედი, რომელიც მას გარს უდრის, უფრო დაბალი იყო და, რადგანც ნიკორწმინდის მაღლობები უდრის 3920 ფუტს ზღვის დონედან, შაორის მიმდინარეობას ის მიმართულება არ ექნებოდა, რომელიც ახლა აქვს. ის გადადიოდა უფ-

რო აღმოსავლეთისკენ სოფელს სხარტალოან, სადაც ქედის სიმაღლე უდრის მხოლოდ 3357 ფუტს¹⁾ როდის გაიკვლია შაორმა ახლანდელი გზა მიწის ქვეშ, არ არის ცნობილი.

ახლაც იშვიათი არ არის შემთხვევა, როდესაც შაორის ველი დროებით გადაიქცევა ერთ დიდ ტბათ. ეს ხდება მაშინ, როდესაც ძალიან დიდი წვიმებია და, ან მაღლობებზე უხვად მოსული თოვლი უცბათ დნება. უცბათ მოვარდნილი წყალი ვერ ეტევა იმ ხვრელებში, სადაც გადის შაორი და გუბდება. ერთი ამნაირი წყალდიდობა მოხდა, როგორც ამბობენ, 1896 წელს, როდესაც განსაკუთრებით დიდი თოვლი მოვიდა იმერეთში.

გაივლით კიდევ რამდენიმე ას ნაბიჯს და თვალწინ წარმოგიდგებათ დიდებულნი სანახაობა ნიკორწმინდის ტაძრისა, რომელიც, სპეკიალისტთა მოწმობით²⁾, წარმოადგენს ერთ საუკეთესო მინუშთაგანს ქართული სახურაო-მოძღვრო ხელოვნებისას. ნიკორწმინდის სოფელი მოფენილია გორაკზე, რომელიც სამასი ფუტით მაღალია შაორის ველზე, ხოლო ზღვის დონედან მისი სიმაღლე უდრის 3500—3900 ფუტს.

შენიერი მდებარეობა შაორის მიდამოებისა, იქაური საუცხოვო და ტანთვლობისთვის მარგებელი ჰავა ძველის დროიდანვე იქცევა იმერეთის მეფეების ყურათღებას. მათ, ვახუშტის მოწმობით, ქონდა აქ „ადგილის შეენებისთვის“ სასახლე, სადაც ატარებდენ ზაფხულის თევებს³⁾. გულდესტეტის თქმით, მეფე სოლომონ I-ის რეზიდენცია იყო სხარტალში „მახლობლათ ქალაქ ხოტევისა და საეპისკოპოსო მონასტრის ნიკორწმინდის“⁴⁾.

1) idid. გვ. 58 და 59.

2) Brosse Uayage archeol., Bad XI, 55 Duifois Uayage. II, 374—386, ბაქრაძე. Кавказъ въ древ. памятникахъ христіанства. Акты Арх. Ком. ტ. გვ. 1064—1065 Уварова графиня. Матеріалы по археол. Кавказа, вып. 4, 129 და სხვა.

3) ვახუშტის გეოგრაფია „Eeser geogr dees F. გვ. 84.

4) ბუტკოვი. Матеріалы для нов. исторіи Кавказа. ნაწ. 1, გვ. 276.

3) პანტიუხოვი. Шаорская Котловина გვ. 12.

4) ibid გვ. 14.

უეჭველია, სოფ. აგარამაც, რომელსაც უჭირავს მალლობები შაორის ველის აღმოსავლეთით, იმისგან მიიღო თვისი სახელი, რომ ის იყო სააგარაკო ადგილი. ვახუშტიც ამ ადგილებს იხსენიებს „ეკლათ—აგარაკოვანათ“ 3). აქ არის წყარო მეფის წყაროთ წოდებული, რომელსაც ხალხის გადმოცემით, სახელი იმისგან დარქმევია, რომ იმგრეთის მეფეებს ყვარებიათ ამ წყაროს წყალი. მართლაც, თფილისის სამხედრო—სამკუნალო ლაბორატორიის ანალიზით, ამ წყაროს წყალი გამოდგა საუცხოვო შემადგენლობის მექანი და დიდათ მარგებელი 4). პანტიუხოვი იხსენიებს დედოფლის წყაროსაც, რომელიც მეფის წყაროდან ას საჯენის მანძილზეა და იმ ნაირივე თვისებისაა, როგორც პირველი 5).

ნიკორწმინდის ტაძრის ახლო, იქ, საიდანაც იწყება მდინარე „აგარის ხევი“⁶⁾, ვახუშტი უჩვენებს ეკლესიას, შაორის სახელით 7). ამ ეკლესიის ნანგრევები, როგორც ამბობენ, ახლაც არის, მარა სამწუხაროთ, ჰე არ მომიხდა მისი ნახვა. პანტიუხოვიც უჩვენებს ნიკორწმინდის ახლო ეკლესიის ნანგრევებს, რომელიც ყოფილა აშენებული წმ. გიორგის სახელზე 1). უადგილო არ იქნება მოვიხსენიო, რომ მთაწმინდის ივერიის მონასტრის ერთ პერგამენტზე ხელნაწერი გადაწერილია 1002 წელს „შაორს სოფელსა 2) წმ. დეთის მშობლისასა“ ბაგრატ მეფის ბძანებით 3) მარა ეჭვი არ არის, რომ აქ იგულისხმება სხვა შაორი და სხვა ეკლესია, რომელიც იყო თრი-

3) ვახუშტის გეოგრაფია. გვ. 374.

4) პანტიუხოვი ხს. იხ. გვ. 15.

5) იქ. იდიპ გვ. 16.

6) ვახუშტის გეოგრაფია 374—6 აქ ვახუშტის ცდება, რადგან შაორის მდინარე აგარის ხევათ აქვს მიღებული და პირველს სულაც არ იხსენიებს.

7) ibid იხ. იმგრეთის რუკა.

1) პანტიუხოვი ხს. შრომა გვ. 58.

2) ჩემის აზრით, ეს სიტყვა შეცდომით წაკითხულია. უნდა „საყოფელსა“.

3) პრიოდ. ა. საგარელი: Свѣдѣнія о памятникахъ груз. письменностей вып. I, გვ. 83.

ალეთის მხარეში 4) ნიკორწმინდის და შაორის მიდამოებში ზამთარი იცის ძალიან ცივი, და, პანტიუხოვის თქმით, უდრის შავგულ რუსეთის ჰავას 5).

ნიკორწმინდიდან ქელიშისაკენ მიმავალი გზა გადადის სოფლის მარცხნივ. გაივლით ორიოდ ვერსის მანძილს და დაეშვებით ვიწრო გზით ფრიალო მთის თავდაღმართზე, რომელიც თითქმის ერთი ვერსია. ვათავდება თუ არა დაღმართი, თქვენ თვალებს წარმოუდგება დიდი გადმოხურული კლდე, რომლის ძირიდანაც გამოქუხს მდინარე შაორი, სამ ოთხ ვერსის მანძილზე მიწის ქვეშ დენის შემდეგ. ამ კლდიდან დაწყებული შაორი იღებს შარაულას სახელს, ქუხილით მიიშართება ვიწრო ხეობაში ჩრდილო—დასავლეთისკენ და ს. ლვარდიასთან თავის მოუსვენარ ზვირთებს უერთებს მდ. რიონს 6). შარაულას სათავესთან ახლო არის მეორეზე უფრო პატარა მდინარე — „ბინული წყალი“—ყინულით ცივი და უერთდება შარაულას. ეს მდინარე შესდგება იმ წყაროებიდან, რომელიც საქიანას მთის ნელზე იკრებება ერთად და მიწაში იკარგება. 8-9 ვერსის მანძილზე მიწაში მდინარეობის შემდეგ ამ მთის ძირიდან გამოდის. ის ადგილი, სადაც შაორი შარაულას სახელით გამოდის კლდის ძირიდან, მდებარეობს 3535 ფუტის დონეზე. მასასადა, ხეობა სადაც მიიკლანება შარაულა 365 ფუტით დაბალია ნიკორწმინდაზე. ამ ღრმა ხეობაში მდებარეობს ქელიშის უდაბნო. შარაულას სათავიდან მონასტრამდე იქნება თუ ვერსამდინ. გზა მიდის მდინარის პირათ.

არ ვიცით, როდის, ან რის გამო მიიღო ქელიშის მონასტერმა თვისი სახელი. შესაძლებელია, ქონდეს რიგე ისტორიული საფუძველი იმ თქმულებას, რომელიც ხალხში დარ-

4) ვახუშტის გეოგრაფია გვ. 162 და 470 შევადარეო ი, როსტომაშვილი Ахалкалакскій уѣздъ въ археологическомъ отношеңи, თფილისი 1898 წ. გვ. 26—27.

5) Мединцискій сборникъ 1866 წ. №2

6) პანტიუხოვი ხსენ. შრომა გვ. 19

ჩენილა და რომელიც მე გამიგონია ადგილო-ბრივ ბერებისგან -- რომ მონასტერმა მიიღო თვისი სახელი ერთი ვილაც ქელიძისგან, რო მელსაც ვითომ ის დაუარსებია. ხალხში ქელი-შის მონასტერი ამ მხრივ გამონაკლისს არ შეადგენს. საქართველოში ძველი დროიდან-ვე მიღებული იყო უდაბნოებათა წადება მო-ნასტერებისა. იმნაირი დიდებული მონასტრე-ბიც კი, როგორც არიან გელათის ¹⁾, ოპი-ზა“ ²⁾ და სხ., ატარებდენ უდაბნოს სახელს. ასეთი სახელი მაშინდელ მონასტრებს კიდევაც შეეფერებოდა. ეს წარმოდგა იქიდან, რომ ძველ ქართველ მოღვაწეებს ჩვეულებათ ქონდათ სამონასტროთ აერჩიათ იმნაირი ადგილი, რომლის ახლო მოსახლობა არ იყო ტერმინი „დაბა“ ნიშნავდა ადგილს რომელიც დასახლებული, ანუ კაცის ხელით დამუშავებული იყო, უდაბნოთ კი—დაუმუშავებელს რომელსაც ჯერ კაცის ხელი არ შეხებია ³⁾ ამნაირი იყო ის ადგილიც შარაულას ღრმა ხეობაში, სადაც ძველ მოღვაწეებს დაუარსებიათ ქელიშის მონასტერი.

მონასტრის ეკლესია სახუროთ—მოძღვრო ხელოვნების მხრივ არ არის რითიმე შესანიშნავი. ის წარმოადგენს უბრალო ბაზილიკას აშენებულია თლილის ქვისგან, გარედან შელისილია კირით. ეკლესია სიგრძით 18³/₄ არშინია, სიგრძით კი 11³/₄ არშინი. ტრაპეზი ქვისაა, სამკვეთლო კი მოკვეთილია კედელში, ხის კანკელი დადგმულია 1850 წ. მონასტრის წინამძღვრის არქიმანდ. იოანეს. (იოსელიანი) დროს ⁴⁾.

„ქარ. ცხოვრება“ „მღუმარეობს ქელიშის მონასტრის წარსულზე. არც ბატონიშვილი ვახუშტი, რომელიც თავის გეოგრაფიაში და მისგან შედგენილ იმერეთია რუკაში იხსენიებს შიორის ახლო-მახლო მდებარე ეკლესიებს,— არას გვეუბნება ამ მონასტერზე. ამნაირი სიძუნწეს იჩენენ ახალ დროის ისტორიკოსები და

სიძველეთა მკვლევარნი. რაჟა სამეცნიერო მიზნით დაუვლიათ და დაუოვალიერებიათ გამ-ას 1), დიუბუა დემონპრეს ²⁾, აკადემიკოს როსეს (1848 წ.). კონდაკოვს, ბაქრაძეს 1889 წ.) და გრაფინია უვაროვისისას, მარა ქელიშზე არც ერთი მათგანი ხმას არ იღებს, თითქო პირი შეუტრავთო.

აკად. ბროსე რაჟაში იყო 1848 წელს. დაათვალიერა და აღწერა არამც თუ ნიკორწმინდა, ხოტევი, ამბროლაური და სხვა სოფლების სიძველენი, არამედ ის გამოკვებული—საყინულეც კი ³⁾, რომელიც მდებარეობს ქელიშიდან ორი ვერსის მანძილზე, ხოლო ქელიშის ნახვა არ მოსურვებია. ამნაირივე ბედი ეწვია ქელიშის მონასტრის სიძველეთ სხვა არქეოლოგების მოგზაურობის დროსაც რაჟის მხარეში, თუმცა ქელიშის წინამძღვარნი მოლოდინში ყოფილან მათ ქონდათ სათანადო მთავრობის მოწერილობა, რომ მიეღოთ მეცნიერნი მონასტერში და იქ დაცული სიძველენი ეჩვენებიათ ⁴⁾. ბაქრაძე თვისი საქართველოს ძველ ეკლესია-მონასტერთა აღწერილობაში ⁵⁾ მას სულაც არ იხსენიებს. მიზეზი ამ საკვირველ მოვლენისა ის უნდა ყოფილიყო რომ ქელიშის ეკლესია, როგორც არა მქონე არხიტექტურულ მნიშვნელობისა, არ იზიდავდა მკვლევართა ყურათღებას და, ამის გამო, მასში დაცული სიძველენი და ხელთნაწერები, რჩებოდენ აღუწერელი. ეს რომ ასე

1) გამბას რაჟაში უმოგზაურნია 1820—1824 წლებში.

2) დიუბუას მოგზაურობა მოხდა 1830 წ.

3) Voyage archéologique Par. XII, 54—59

4) მიტროპოლიტი დავითი (წერეთელი,) 10 სვდ. 1847 წ. № 890—თ, უბრალოდ ქელიშის უდაბნოს წინამძღვარს არქიმ. იოანეს (იოსელიანი) მიეღო აკადემიკოსი ბროსე და მიეცა მისთვის ნება ქელიშის სიძველეთა დათვალიერებისა (ქელიშის მონასტრის არქივი 1847 წ.). 1888 წლმს 5 აგვისტოს № 1977-თა ამ ნიერივე ბრძანებას უგზავნის ეპის. გაბრიელი ქელიშის წინამძღვარს კონდაკოვის და ბაქრაძის მიღების თაობაზე მონასტრის სიძველეთა დასათვალიერებლათ მონასრის არქივი. 1889 წლისა.

5) ბაქრაძის შრომა; Кавказъ въ деревняхъ мятникахъ Христианства.

1) თ. უორდანი. ქრონიკები ნაწ. 1, 144.

2) ქართ. ცხ. 1, 404.

3) ი. ჯავახიშვილი. Государств. трой др. Грузія т. 1, стр. 47.

4) იხ. ქელიშის მონასტრის სააქმეები 1850 წ.

არ მოხდარიყო, ბევრი რამ ამ მონასტრის სიძველეთაგანი არ დაეკარგებოდა მეცნიერებას.

არ არის ცნობილი, როდის დაასრულა ამ ადგილში მონაზნობრივი ცხოვრება, თუმცა, ზოგიერთ მოსაზრებათა და საბუთათ მიხედვით, შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ ეს უნდა მომხდარიყო ძალიან ადრე, არა უგვიანეს მე XII საუკუნისა. ჰელიშის ღრმა ხეობა, რომელიც შარაულას მიხვევ-მოხვევით მიმდინარეობის გამო ყოველის მხრით შემოზღუდულია მალაღობის მთებით, თითქო საგანგებოთ გაუჩენია ბუნებას სამონაზნო მოღვაწეობისთვის ამ ადგილს ძნელათ მიუღებდა კაცი, თუ გულდაგული არ მიდის. ადგილ-მდებარეობა ჰელიშის უდაბნოს მადამოებისა ძალა უნებურაო მიაქცევინებს კაცს ყურათღებას თვისი შინაგან სულიერ ცხოვრებაზე, მის კრიტიკულ განხილვაზე. საფიქრებელია, რომ ამნაირი ცხოვრებამოღვაწეობის მოსურნენი ძალიან ადრე მიაქცევდნენ მას ყურათღებას.

ამბერი.

კ რ ი ტ ი კ ა.

ბკბკი, როგორც დიდი ერთგულნი მგონიანი.

გინაზიში რომ შეიყვანეს კაკო, კლასში, კედლებზე ირგვლივ ქალღმრთის ციფრები იყო ჩამოკიდებული; ზედ ანბანი და ამოსაღები ეწერა და იმას აკითხებდნენ ყმაწვილებს. ჯგუფს ერთი უფროსი ყავდა და ის ასწავლიდა: ხელში ეჭირა წყებელი და, შეეშლებოდა, თუ არა ბავშს კითხვა, უკუხუცებდა და უცხუნებდა. კაკო შესვლისთანავე პირველ კედელთან დააყენეს „ანბანზე“, მარა, რადგან ხუცური იცოდა, რუსულ ამოსაღებშიაც გახსნილი ქონდა თვალი დედამისის წყალობით, ერთ დღეს შემოირბინა ყველა კლასები. მასწავლებელმა თავზე ხელი გადაუსვა, მოუწონა და უფროსებთან დასვა სკამზე. კითხვით კარგათ კითხულობდა, მარა უბედურობა ის იყო, რომ

რუსული არ ესმოდა. „იმ დროს შემოღებული იყო საზოგადოთ თუნუქის ფირფიტა, რომელსაც „მარკას“ ეძახდნენ, ვინც ქართულათ ხმას ამოიღებდა, მიაჩნებდნენ ხელში და თანაც გძელ ფიცარს--სახანავს დაკრავდნენ ხელის გულზე. მერე ის უნდა ცდილიყო, რომ სხვისთვის გადაეცა როგორმე იმ რიგათვე, ე. ი., ჩაბარების დროს „ლინეიკა“ დაერტყმია ხელის გულზე. ამგვარათ საცოდაობის ფირფიტა გადადიოდა ხელიდან ხელში. სწავლის გათავების დროს, ვინც ვერ მოასწრებდა იმ ფირფიტის თავიდან მოშორებას და შერჩებოდა ხელში, უნდა კლასში დარჩენილიყო მთელი დღით, უსადილოთ. ვინც რუსული არ იცოდა, ახალი შემოსულობის დროს, ხმის ამოღებას ვერ ბედავდნენ და მუნჯდებოდნენ. ამ ჩვეულებას დიდი გამრყენელი ხასიათი ქონდა: ყმაწვილები ცდილობდნენ, რომ ერთმანეთი მოეტყუებიათ, გაებრიყვებიათ როგორმე და ცბიერობა--ფარისევლობას ეჩვეოდნენ. ერთი კვირის შესული არ ვიყავი, რომ მოვიდა ჩემთან ერთი პატარა ყმაწვილი, ანგელოზის სახის მქონე, და ტკბილის ღიმილით, მეგობრულათ მკითხა რაღაც ქართულათ. მეც, რასაკვირველია, რადგანაც სხვა ენა არ ვიცოდი, ქართულათ ვუპასუხე. ყმაწვილს მშვიდობიანი სახე გადაუსხვაფერდა და სიხარულით მომაჩნა ფირფიტა. ჩამოვართვი, მეტი რაღა გზა მქონდა, მარა „ლინეიკაზე“ ვერ დავეთანხმე. რა გენაღვლევა შენ, მე რომ „ლინეიკა“ არ დავირტყა, მარტო ვართ და ვინ გაიგებს--მეთქი, --ვეხვეწებოდი. ჩემმა მოწინაღმდეგემ შორს დაიქირა: მე თუ დამარტყეს, შენ რა ჰრელი პეველა ხარო? მე მაინც არ დავეთანხმე, გავუძაღდი და იმან ჰკჳყინი დაიწყო. მასწავლებელი რომ შემოვიდა, მივიდა და დამაბეზლა. დამიძახეს. გავედი შიშითა და კანკალით. მასწავლებელმა წარბები შეიკრა და დამეკითხა: როგორ ბედავ ურჩობასო? აქ შენი სახლი ხომ არა გგონიაო! მე თავის გამართლება დავიწყე, მარა აღარ გამივიდა! კარგი, მე გასწავლი ჰქუასო! დაუძახა „სტოროეებს“ და უბრძანა „როზგიაო!“ „ამის გამგონეს, თავში

სისხლი ამივარდა და გაქცევა დავაპირე—ნუ გაუშვებთ, დაიჭირეთო!—უყვირა მასწავლებელმა. იგრიალეს მოსწავლეებმა ჩემ დასაქერათ და გადამედობენ კარებზე... მე მეორე ოთახში შევევარდი, სადაც მესამე კლასი იყო. აქაც ერთი ალიაქოთი მოვახდინე. მარა შევეტი ფანჯარაზე, გავამტვრიე მინები, გადავხტი და მოვკურცხლე შინისკენ. გამომიდგენ. წინ მე გავრბოდი კურდღელივით და უკან ისინი მომდევნენ კიჟინია. გულგახეთქილი შევიტერი შინ. დედ—მამამ რომ გაიგეს, რაც მოხდა, შეწუხდნენ და ბევრიც მირჩიეს: წადი, რა ვუყოთ, გავროზგონ, ეგ მარტო შენს თავზე ხომ არ არის—ყველას როზგვენო. მოითმინე, მოიჭირე, მიეჩვიე და, ბოლოს, კაცი გამოხვალა; მაგათში უიმისოთ არ შეიძლებაო!.. მარა მე შორს დავიჭირე და გამოტეხილი ვუთხარი დედას:—თუ კიდევ გაგიგზავნივარ იმ დასაქცევ გიმნაზიაში, თავს დავიხრჩობ—მეთქი. შეშინდნენ და ჩამომეთხოვეს. ერთ კვირას აღარ წავსულვარ კლასში. იმ დროს დირექტორათ კოცებუ იყო, ახალი დინიშნული. ქართული მაზრის უფროსობის დროს შეესწავლა, კარგათ იყოდა და ქართველებიც ძალიან უყვარდა. მოვიდა ჩვენსა და გამოძიებთა ყველაფერი. მეც დაუფარავათ მოვახსენე, რაც ვაღამხდა და, რასაც ვგრძნობდი. გაუკვირდა, გადაიქნია თავი, მომეფერა და მითხრა: შენ ჩემი სახელი ახსენე და ნულარავისი გეშინიაო! ხვალ ჩემთან მოდი პირდაპირ კანცელარიაში, წავიყვან კლასშიო. მეორე დღეს, მართლაც, წამიყვანა და მიმიყვანა ჩვენს კლასში. გამოიკვლია ყველაფერი და „მარკის“ ამბავი რომ გაიგო, მოიხმო ინსპექტორი, ზედამხედველები, მასწავლებლები და გამოუცხადა ყველას, რომ დღიდან ეგ საქცილი აღარ ჩაიდინოთო, მოსპეთ „მარკა“ და უმიზეზოთ ცემა—ტყუაზედაც ხელი აიღეთო. მერე მიუბრუნდა ჩემ მასწავლებელს და უთხრა:—განსაკუთრებით ყურათღება მიაქციეთ ამ ყმაწვილსო! მართლაც იმ დღიდან ცოდვის ფირფიტა გადააგდეს. მარა ცემა—ტყუაზე კი უცბათ ვერ აიღეს ხელი, უიმისობა მაინც არ ეხერხებოდათ.

ამ ამბიდან მკითხველი ნათლათ დაინახავს, თუ რა დიდი უზომოა უბედურობა იყო გამეფებული მაშინდელ მასწავლებელში, რომლის შიშით გულგახეთქილი საშობის შვილი პატარა კაკო სრულიათ გონებას კარგავს, ერთს უშველებელს ალიაქოთს ასტებს გიმნაზიაში, რომლის აღზრდის რისტემას, სულ აღვილათ შესაძლებელი იყო, სრულიათ შეეწირა ეს იშვიათი, არა ჩვეულებრივი არსება და იგი სტოვეს. ... გიმნაზიას. დედ მამას შვილი გადაჭრით ეუბნება, თუ იქ გამიშვებთ კიდევ, მიუტოლებლად, თავს დავიხრჩობო... რომ ისეთი ქართველების მოყვარული დირექტორი არ ყოფილიყო, როგორც კოცებუ იყო, რომელიც პოეტის დედ-მამას ძალიან კარგათ იცნობდა და ყმაწვილი მას მოფერებითა და დაყვავებით არ წაეყვანა ისევ გიმნაზიაში, ხომ ჩვენი ლიტერატურა და ქართველობაც ვეღარ იხილავდა ასე შარავანდელით მოსილს აკაკის... ოჰ, რაოდენ მწარე ფიქრსა და აზრებს იწვევს მარტო ეს ერთადერთი ამბავი გამწარებული ქართველის თავში! მარა აკაკი იხსნა იმ ვარემოებამ, რომ იმის მამის, ქველი როსტომ წერეთლის ოჯახობას იცნობდნენ ქუთაისში ძალიან კარგათ დირექტორებიც, გუბერნატორებიც... რამდენი იქნებოდა გიმნაზიაში ისეთი უბრალო აზნაურიშვილი, ან სხვა ვინმე ვიგინდარა ყმაწვილი რომელსაც, თუმცა აკაკისთანა უდიდესი ზომის და ღირსების ნიჭი არ ექნებოდა და მაშინდელ გიმნაზიის ანორმალურ ცხოვრებას უღმობელათ მოუსპია, წარუხოცია და უბედური ჩვენი ქვეყნისთვის წაუგლეჯია სასარგებლო, მშრომელი შვილი...

კაკოს, როგორც იყო, აცოლდა ტანჯვა და ერთხელ მეტი არ გალახულა. მარა ეს ერთიც საკმაო იყო, მთელი ჩემი სიცოცხლე მოეტანჯაო.

კაკოს გალახვის ამბავი დირექტორმა გაიგო და შენიშვნა მისცა მასწავლებელს, რომელიც, ამის გამო ყმაწვილს ძალიან ჩამეტერა და ყურათღებასაც არ აქცევდა. თითქო ერთი ჯირკი გდებულ იყო კლასში. ეგზამენების დრო მოახლოვდა, ქუთაისის გიმნაზიას ესტუმ-

რა „პოპეჩეტლის“ თანაშემწე, მაქსიმოვიჩი, რომლის შიშით სულ კანკალი ქონდათ ავარდნილი მასწავლებლებსაც და მოსწავლეებსაც. გამაზნის მაღალი კლასების მოსწავლეები და მასწავლებლებსაც იხსნა, აკაკის თქმით, ერთმა შესანიშნავმა და სახელ გათქმულმა ახალგაზრდამ—ბესარიონ ლოლაბერიძემ. შუა კლასებშიაც ზოგიერთებმა გვარიანათ მიუგეს. უმცროს კლასებში. ჯერი რომ კაკოს კლასზე მიღვა, სამი მოწაფე აიყვანეს და ჩააყენეს თორნეში. მესამე მოწაფეთ კაკოც მიაცილეს. და კაკოს ცოცხალმა, საოცარმა ნიჭმა ერთბაშით იხსნა მასწავლებლებსაც და მოსწავლენიც... ხელი ჩამოართვა მასწავლებელს და მადლობაც უთხრა. ჩვენს კაკოს გახალისებულმა მაქსიმოვიჩმა შუბლზე აკოცა და დაიშალა კლასიც.

„მიუფრინდი, თუ ფეხით მივედი სახლში, აღარ მახსოვს, სიხარულმა ისე ამიტაცა, რომ მივედი, სტუმრები იყვენ სახლში და მამაჩემმა მომაძახა: რა ქენი, ჩემო კატუაო? მეც ყველაფერი მოვახსენე, რაც გადახდა. „მე კი არ ვიცოდით?!“ მომაძახა მამამ, —კვიცი ყოველთვის გვარზე მიდის ა. პეტრე არხიმანდრიტს რომ ვებარე მონასტერში ბავშობისას, ყველას ვჯობდიო. რასაც სხვები ათ-ათ წელიწადს უნდებოდნენ, მე ორ სამწელიწადს გავიარე, გავათავე ღრამბატია, ანგარიში, ისტორია, ლეონარდო და სხვანო. ბატებმა აბ დამაცალეს, ყიყინით მაწუხებდნენ, თვარა, რომ მომეცადა არისტოტელის კათედორიასა და ლოლიკასაც ბღღირს ავადენდიო. შენც, შვილო, ოჯახის შვილი რომ ხარ, სხვებზე უფრო მეტი უნდა ისწავლო და ვიგინდარები არ გაიტოლოვო!“ სტუმრებმაც ამგვარივე დარიგება მომცეს. დედა კი თავისთვის იჯდა თავჩაღუნული, თითქო ამისთვის სულერთიაო და არცკი შეუმჩნევივარ. საღამოს, დასაძინებლათ რომ ჩავსუქ ლოგინში, მოვიდა დედა და შუბლზე დამადვა ხელი, ჩამოჯდა ლოგინზე. მე ვიფიქრე, ვაი, თუ ავთ ვარ და მატყობს რამეს, თვარა ასე სხვიმის როდის მოსულა-მეთქი. წინათაც მითქვამს და ახლაც ვიმეორებ, რომ საკვირველი ზნე სჭირდა დე-

დას: თუ არ გამოთხოვების დროს, როცა სადმე დიდი ხნით მივდიოდი და, ან ხანგრძლივ უნახაობის შემდეგ, ისე არ გვაკოცებდა ბავშვებს, და მაშინც, ისე თითქო გული ნებას არ აძლევსო. ეს მეც მიკვირდა და ვერ ამეხსნა. ეს ხასიათი მთელ მის სიცოცხლეში შერჩა. შვილი-შვილებსაც ასე ეპყრობოდა. ერთხელ, დაცოლ-შვილიანებული ვიყავი. შევესწარი, რომ ჩემ პატარა შვილს, მძინარს, მიდგომოდა და სიფრთხილით, არ გამოიღვიძოსო, ჰკოცნიდა და ეალერსებოდა. მაშინ მივხვდი, რომ, ალბათ ჩვენც, ასე გვეალერსებოდა-მეთქი. ცხადათ ვინ უშლიდაო, იფიქრებს კაცი, და ის, თურმე, იმ აზრის აყო, როგორც ერთხელ გამოაცხადა ლაპარაკში, რომ ხშირი მოფერება აფუჭებს ყმაწვილს და წარა-მარა კოცნასაც ფასი აღარ აქვს მის თვალშიო. არ ვიცი, საზოგადოათ, ეს მართალია, თუ არა, მარა ჩემ თავზე, როგორც გამოვცადე, მისი კოცნა რაღაც სასუფეველურ ნეტარებათ მიმაჩნდა. იმ საღამოს ავფოფინდი რომ გრვედში მომიჯდა და ალერსიანათ მითხრა: ხომ ილოცეო?..

—როგორ არა-მეთქი!

—დღეს დილას, სანამ კლასში წავიდოდი, დაუჯდომელი პარაკლისი ხომ არ დაგიწყებია?

—როგორ დამავიწყდებოდა!.. და, მერე მით უფრო, რომ განსაცდელში მივიდოდი.

—ჰო, კიდევ მიტომ უხსნიხარ ღმერთს და გაგიმარჯვნია. უღმერთოთ რაც უნდა იცოდე, მაინც ვერას გააწყობ? მამაშენმა, რაც გითხრა დღეს, მართალა კი ნუ გგონია, იმან ასე იცის ხუმრობა.

—რა?

—რა და სხვებმა რომ გაჯობოს სირცხვილიაო. აბა, სხვები რომ კარგები იყონ შენი რა სირცხვილია? სირცხვილი ის არა, როცა შენ შენდათავათ არ ვარჯხარ და არ ცდილობ. სწავლაში შენ. სხვებს კი არ უნდა ეჯიბრებოდდე! შენ სრულიათ შენთვის უნდა ცდილობდე ყოველგვარ სიკარგეზე და, თუ სხვებიც შენისთანები იქნებიან და კიდევ უკეთესიც, შენ მითი რას დაკარგავ? შენ კიდევ უნდა გიხაროდეს

მათი სიკეთე. შენ რომ კარგათ დაგიქერია დღეს ეგზამენი, აი, რა კარგ გუნებაზე ხარ. ისინი კი, შენი ამხანაგები, ვინ იცის რა გულ-დაწყვეტილები არიან!

— ტიროდენ, დედა!..

— მერე არ შეგეცოდა?

— შემეცოდა კიარა, კინალამ მეც ვიტი-რე...

— ჰო და, იმათაც რომ შენსავით გაემარ-ჯვათ, ხომ გაიმებოდა?

— ნეტავი მართლა!..

ჰო, შეილაო! სხვისი შური და სიხარბე გულში არ უნდა შეუშვა..

გათავდა ეგზამენები. მაქსიმოვიჩიც წავი-და. ჩვენი კაკო პირველი საჩუქრით გადაიყვა-ნეს მეორე კლასში, სულ სხვა თვალთ მიყუ-რებდნენ ამხანაგებიცა და უფროსებიცო. ამას მე კარგათ ვხედავდი და ვცდილობდრ, რომ არ შევრცხვნილიყავო. დღე და ღამე გაერთებუ-ლი მქონდა, ისე მონდომით ვსწავლობდი და იმ შრომასთან და ცოტა ნიქთანაც, რომ უკე-თესი პატრონობა მქონოდა და უფრო სწორე გზაზე ვმდგარიყავ, კარგი რამ გამოვიდოდიო... აქ ბევრ საინტერესო ამბებთან ერთად, აკაკი მოგვითხრობს ფსიხოლოგებისა და პედაგოგთა თვის ფრიათ საგულისხმო ამბავს ერთი მოწაფის, გვართ გაბაშვილის შესახებ, მარა იგი უნდა გამოვეტოვო, რადგან პირდაპირი კავშირი არა აქვს ჩემს სტატიასთან.

ყველაზე უფრო საყვარელი მოძღვარი კაკოსი იყო ტროე, რომელიც ოთხ კლასამდე ასწავლიდა; უფროს კლასებში ნება აღარ ქონ-და, რადგანაც უმაღლესი სასწავლებელი არ ქონდა გათავებული, თუ კი რამ ვისწავლეთ რუსული, მის ხელში, და მის შემდეგ იმ უფ-როს კლასებში, მეოთხედან დაწყებული, თუ რამ დაგვაკლდა, თვარა არა შეგვიძენია რა. მეოთხე კლასი მეტათ ძნელი კლასი იყო. სულ ახალ—ახალი საგნები და მასწავლებლები: ის-ტორია, გეომეტრია, ტრიგონომეტრია, ბატა-ნიკა, ზოოლოგია, ლათინური, სჯულის კა-ნონი, მეურნობა, მინერალოგია და სხვადასხვა სულ ერთად მოყარეს. თავტანის რომ აღარა

გაგვევებოდა გავუსვით ზეპირობას ხელი, და როგორც იქნა, კიდევ იოლათ გავდიოდით, თუმცა სრულიადაც არა გვესმოდა რა იმ სა-გნების. სხვისი რა მოგახსენოთ და მე კი ასე ვიყავი, თუმცა პირველ მოწაფეთაც კი ვირი-ცხებოდი და ოქროს ფიცარზე ვეწერე. ამ მა-ღალ კლასშიც, ცოტა არ იყოს, დავთარი შე-მეშალა. ერთი ვილაც რუსული ენის მასწავ-ლებელი დაგვინიშნეს. გვართ საპევა. იმისთა-ნა ახირებული კაკი ძვირი იყო! სულ ჯავრო-ბდა რაღაცაზე, ჩამოუტიროდა და სხვაც რომ ვინმე დაენახა მომცინარი, გადაირეოდა. მე კი ჩემდა საუბედუროთ, ისეთი მომცინარი სა-ხე მქონდა, რომ ტირილის დროსაც კი მელი-მებოდა! ამითვილწუნა ამ კაცმა და საშველე აღარ მომცა. წინა სკამიდან სულ უკანასკნელ-ზე გადამსვა: თვალში ნუ მეჩხირებო! ერთ-ხელ რაღაც კაი გუნებაზე იყო, გამიყვანა და მკითხა ვაკვეთილი. კარგათ მივეუგე. მომიწო-ნა: ცოდნით კარგათ იციო, მარა რა მიზე-ზია, რომ სულ ილიმები? ნუ იცინი „პირუ-ტყვივითო! მე მეგონა მცდის—მეთქი და ვუ-პასუხე: პირუტყვები არ ილიმენიან და არც იცინიან—მეთქი. ეს რომ ვუთხარი, წამოხტა, მტაცა ხელი საყლოში და დამიძახა: „გართე“...

პატარა კაკო რომ ასე მახვილათ სჭრის თავის უნიჭო მასწავლებელს, რომელმაც არც-კი იცის, რას რომავს, იგი უნიჭიერეს მოწა-ფეს გადემტურება ტყვილა უბრალოთ და ზი-ცოცხლეს უმწარებს ამ ყოვლათ შენეირს სამოთხის შვილს. ამ ვაუბატონმა მასწავლებელ-მა ერთ მოწაფეს ცხვირ-პირი დაფაზე მიახლე-ვინა, ცხვირში სისხლი აღინა და სწორეთ ამ დროს შეესწრო დირექტორი და საპეგაც გაჰ-ქრა ქუთაისის არე-მარედან. მის მაგიერათ და-ნიშნეს—პანიზოვსკი, რომელიც უბძანჭბდა მო-წაფეებს: აქედან აქამდის გაეზეპირათ და ასე აცოდვილებდა ყმაწვილებს.

(შემდეგი იქნება:)

ახლო აღმოსავლეთი.

15 საუკუნის დასასრულს თათართა (მონგოლების) ბატონობა რუსეთში მოისპო და დიდმა მთავარმა და „თვითმპყრობელმა“ იოვანე III თვისი სამეფოს სიმბოლოთ აირჩია ძველი, აწ უკვე დაღუპული ბიზანტიის-ლიმპერიის ღერბი ორთავიანი არწივი, რომ იც საშოვარს გაფაციცებით ეძიებს ორივე მხარეზე: აღმოსავლეთისკენაც და დასავლეთისკენაც. ამ დროს დაბნელებული რუსეთი ნამდვილ აზიურ ქვეყანას წარმოადგენდა. ევროპული მას სრულიათ არაფერი ეცხო და მთელი ერთი საუკუნის განმავლობაში, სახელდობრ, 1571 წ. ყირიმის თათრებმა სულდრთიანა მოსრისეს იგი, შეიჭრენ დიდი რისხვით ქვეყნის შუაგულში, დასწვეს სრულიად მოსკოვი და ტყვეთ წაიყვანეს 100000 სული. ამ დროს რუსეთში მეფობდა იოანე 4 „გროზნათ“ წოდებული. ამ მეფის დროს ერმაკმა ციმბირი დაიპყრო და მოსკოვის ტახტს უფეშკაშა.

1631 წელს 21 თებერვალის „ზემსკი სობორომ“ ქალაქ მოსკოვში მეფეთ აირჩია მიხაილ თევდორესძე რომანოვი. რომანოვების შესახებ რუსეთის სახელოვანი მგოსანი ალექსანდრე პუშკინი თვის ნაწარმოებში „Бирисъ Годуновъ“ ამბობს: Романовы — Огчества надежда“ ო, და მართალსაც ამბობს. რომანოვების ხელმწიფობის დროს რუსეთი ძალიან, თითქმის საბრაკოთ გაიზარდა და დღეს აზი პირველ ხარისხიდან დიდ იმპერიათ არის საქვეყნოთ ცნობილი.

მიხაილის შვილის ალექსეის მეფობის დროს მთელი უკრაინა (მალოროსია) რუსეთს თვისი ნებით შეუერთდა და უკრაინის და ზაპაროჟთა კახაკობამ ფიცი მიიღო მოსკოვის მეფის ტახტის ერთგულობაზე. ამიერიდან მეფემ, ალექსეი მიხაილის ძემ ბრძანება გასცა, რომ მისი ტიტული უნდა ყოფილიყო: „Государь всея Великія и малыя Росіи“.

ამ ისტორიულმა ამბავმა, ე.ი., მთელი

უკრაინის მოსკოვის ტახტის ერთგულობაზე ფაცეს მიღებამ, ძალიან დიდი ომი გამოიწვია პოლონეთსა და რუსეთს შორის. მარა ამის ისტორიის აქ ადგილი არ აქვს, რადგან იგი ჩვენი სტატიის საგანს დაგვაშორებდა.

ალექსეი მიხაილის ძის შემდეგ, რუსეთში გამეფდა მისი უფროსი ვაჟი — თევდორე ალექსისძე, მარა მან ცოტახანი იცოცხლა და უშვილოდაც გარდაიცვალა. მის შემდეგ, რუსეთის ტახტზე ავიდა უნცროსი შვილი ალექსი მეფისა — პეტრე ალექსისძე, რომელმაც განაძლიერა და განაახლა რუსეთი და ამისათვის მას უწოდეს **პეტრე დიდი**.

პეტრე დიდის ხელმწიფობის დროს რუსეთს ევროპული ფერი მიეცა და აღინიშნა კიდევ რუსეთის იმპერიის საგარეო პოლიტიკის უაღრესი, ერთი დიდი, უპირატესი საგანი. ეს დიდი საგანი იყო **ძველი ბიზანტიის საქრისტიანო ქვეყნის სატახტო ქალაქის-კონსტანტინოპოლის დაპყრობადა სრულიათ მართლმადიდებელი ეკლესიის დაცვა მთელ დედამიწის ზურგზე**.

და, აი, მთელი ბალკანეთის სლავიანთა, ბერძენთა და რუსთა ვაცნობა და დაახლოვებაც სწორეთ აქედან იწყება. პეტრე დიდმა აღმოაჩინა შავმთიელნი და ისინი ჩაითრია ერთ ომში, რასაც იმათი მთლათ ამოწყვეტა მოყვა. შავმთიელეთი ერთი მწირი ქვეყანაა, ცალიერხრიოკი მთებისა და გორებისგან შედგება და მცხოვრებლები საქონლის მოშენებას მისდევენ. მარა დიდი ვაჟაკები და მამაცი კი არიან. პეტრე დიდმა დაიბარა ამათი მთავარი, დაასაჩუქრა დიდათ და „პოსობიეც“ დაუნიშნა. მას აქეთ შავმთიელნი დღესაც ამ „პოსობიეს“ რუსეთის ხაზინიდან ღებულობენ.

ეკატერინე II ხელმწიფობის დროს რუსეთსა და ოსმალეთს შორის უკვე მოხთა ორი დიდი ომი. საბაბი პირველი ომისა შემდეგი გარემოება იყო. ეკატერინე II პოლონეთში ჯარები გაგზავნა, რომ პოლონეთის თავად-ზნაურობის (პანები) და კსენდზებისგან დაეფარა მართლმადიდებელნი. საფრანგეთი იმ დროს რუსეთის დაუძინებელი მტერი იყო

და გულით შის დასუსტებას ძლიერ ცდილობდა. ამიტომაც, პოლონეთის დასახმარებლად რუსეთის წინააღმდეგ აამხედრა მან ოსმალეთი. ოსმალეთი ამ ომში საშინლათ დამარცხდა: 1771 წელს მდინარე კავკასიანთან რუმინელებმა დაიპყრეს ოსმალეთის ურციხე და ოსმალეთის ჯარის კაცი გაელიტა და ზღვაშიაც რუსეთმა გაიმარჯვა. ოსმალეთის ამაყი ბაძანებელი ხვანთქარი იძულებული იქნა შერიგებოდა რუსეთს და სოფელს კანარჯოში 1774 წელს მოპირდაპირებმა ზავი შეკრეს. რუსეთმა მიიკრა მდინარე დნეპრის და დონის ქვემო, ზღის პირას მდებარე მდიდარი მიწა—წყალი, ციხეები კინბურნი, აზოვი კერჩი და სხ. ყირიმის, ყუბანის და სხ. თათრები ოსმალეთის ბატონობისგან გათავისუფლდნენ და დამოუკიდებელნი შეიქმნენ რუსის სავაჭრო გემებსაც თავისუფალი გზა, გასვლის ნება მიეცათ ბოსფორსა და დარდანელით ხმელთაშუა ზღვაში.

ამ დროსვე რუსეთმა წაარუვა ოსმალეთს მთელი ახლანდელი ნოვოროსია, ეკატერინოსლავი, ხერსონი, ნიკოლაევი, მთლათ ადესის მიდამოები და სხ. ნოვოროსიის გენერალ-გუბერნატორმა პოტემკინმა, რომელსაც დიდი, ვანუსახლერელი ნდობა ქონდა დამსახურებული ეკატერინე II ხან შიშით და მუქარებით, ხან კი ტყბილი სიტყვებით, დაყვავებით, ფულების და ორდენების დასაჩუქრებით მიღწია მიზანს და უკანასკნელი ყირიმის სამეფოს ბძანებელი დაითანხმა და 1783 წელს თვისი სამეფო მან რუსეთს უფუშკაშა. ეკატერინე მეორემ აქ, ამ ყირიმის სამეფოში მაშინვე ჩვეულებრივი გუბერნია, სახელდობრ. „ტავრიისკი გუბერნია“ დაარსა, გააშენა ქალაქი სევასტოპოლი და ამოერიდან იქ ჩაეყარა საძირკველი რუსეთის შავიზღვის ფლოტს. ასეთი დიდი საქმეებისთვის, ე. ი., ნოვოროსიის მხრისა და მთელი ყირიმის შემოერთებისა და მისი-არე-მარის აყვავებისთვის ეკატერინე II პატემკინს მიუბოძა ტიტული „კნიაზი ტავრიისკისა“.

პატომკინი იქამდისაც კი მივიდა, რომ ოცნებობდა ოსმალეთის სრულიათ განდევნას

ევროპის ხმელეთიდან და, ასე გაშინჯეთ, კონსტანტინოპოლის აღებასაც... მარა ინგლისსა და საფრანგეთს სრულიადაც არ უნდოდათ ოსმალეთის დაღუპვა და ამით მთელი ოსმალეთი აამხედრეს რუსეთის წინააღმდეგ და აღუთქვეს მას დიდი დახმარება და შემწეობაც. ამ რიგათ, დაიწყო მეორე რუსეთ-ოსმალეთის ომი, რომელშიაც საქართველოს მეფეთა-მეფემ ირაკლი II-მ მიიღო დიდი, მხურვალე მონაწილეობა. ევროპის ბძოლის ველზე თავი ისახელა სუვოროვმა, ხოლო აქეთ, აზიის ველზე უდიადესმა სარდალმა-მეფემ, სახელოვანი ნადირშაჰს გაზდილმა ირაკლი II, რომლის შესახებ პარიზის პრესამ ქვეყნიერებას ხმა მოსდვა, რომ ირაკლი მეფე სტამბოლს იღებსო. ამ გარემოებამ და სომხების ინტრიგებმა, რომელსაც ისინი ირაკლის წინააღმდეგ ეწეოდნენ პეტერბურგსა და თფილისში, სრულიათ გაანელა ეკატერინე II და ვრცელე მეფის შირის გულითადი ურთი-ერთობა*) და ამ ომმა უფსკრულის კარამდე კინაღამ მიიყვანა თვით რუსეთი.

ეს მეორე ომი ოსმალეთთან ავსტრიელების დახმარებითაც ქონდა რუსეთს დაწყებული მდინარე დუნაიზე სუვოროვმა აიღო შესანიშნავი ციხე იზმაილი, რამაც დიდი სახელი გაუთქვა მას მთელ ევროპაში. დასრულდა ეს ომიც, რუსეთმა ცოტადენი ოსმალეთის მიწა-წყალიც მიიკრა, რომელიც მდებარეობს მდ. სამხრეთის ბუგსა და მდ. დნესტრს შორის და ციხე ოჩაკოვი.

ასე წოდებულ, დიდი ჩრდილოეთის ლაშქრობის შემდეგ, ძლიერი პოლონეთის სახელმწიფო თანდათან დასუსტდა,

თავიანთ არისტოკრატულ რესპუბლიკანურ სემიებზე თავადაზნაურობამ (პანებმა) ჩხუბი და აყალ-მყალი არ მოიშალა და, აი, ამ გარემოებამ ბოლო მოუღო მეფის უფლებას და პოლონეთიც მოსპო პოლიტიკურათ. პრუსიის მეფე ფრიდრიხ II ყოველ საშვალებას ხმარობდა, რომ პოლონეთის შვილებს ურთი-ერთ-

*) იხ. Материалы для Истории Грузии Буткова.

შორის ჩხუბი არ გამოლოცდათ, არ მოშლოდათ და დიდათაც ცდილობდა პოლონეთი გადაეკიდებია რუსეთისთვის...

მართლაც, პოლენელებმა საშინლათ დაუწყეს შევიწროება და დევნა მართლმადიდებლებს, რომელთაც, რა თქმა უნდა, რუსეთი გამოეჭიმა. ამ ამბავს 1773 წელს მოყვა პოლონეთის პირველი განაწილება პრუსიასა, ავსტრიასა და რუსეთს შორის. 20 წლის შემდეგ, კიდევ ხელმოკრეთ განაწილეს პოლონეთი და რუსეთმა ვარშავაში დასაბანაკებლათ გაგზავნა თვისი ჯარები.

თვითონ ენების კვირეში, დიდხუთშაფათ დღეს, ვარშავაში პოლონელები თავს დაესხნენ რუსებს და ბევრს იმბათვანს ყელები გამოსქრეს. გაბორტებული პოლონელები რუსებს პირდაპირ შეუვარდნენ ტაძარში და ბევრი რუსი შიგ ტაძარში დაკლეს, როცა სალდათები ზიარობდნენ. პოლონეთის სხა ადგილებშიაც მოხთა აჯანყება და პოლონელების წინააღმდეგ პეტერბურგიდან იმწამსვე გაგზავნილ იქნა სუფოროვი, რომელმაც აიღო ვარშავა. ამბოხების მეთაური პოლონელები საზღვარ გარეთ გაიქცენ. თან გაიტაცეს ხაზინა და სუფოროვს კი ვარშავაში მცხოვრებლებმა პურ მარილი მიართვეს...

ვარშავის აღებამ აღძრა და აშალა პრუსია და ავსტრია და იმათი ჯარები თქარა-თქურით შევიდნენ პოლონეთის არე-მარეში. პოლონეთის უკანასკნელი მეფე, უბედური სტანისლავ პონიატოვსკი, იძულებული შეიქნა მიეტოვებინა, გაცლოდა მამულს და პეტერბურგს გადასახლებულიყო. 1795 წელს მოხთა მესამე და უკანასკნელი განაწილება პოლონეთისა და რუსეთს ერგო ყველაზე უდიადესი, ასე წოდებული, ლომის ნაწილი სწორეთ...

პოლონეთის პირველი განაწილების დროს, 1773 წელს, რუსეთმა მიიკრა პოლონეთის მიწა-წყალი ბელორუსია; მეორე განაწილების დროს კი ჩორნაია რუსი, პოლესიე, ვოლინი და პოდოლია; 1795 წელს, მესამე განაწილების დროს კი, რუსეთმა მიიკრა ლიტვა და კურლიანდია.

მას აქეთია სახელმწიფოთა პოლიტიკური ქარტიდან სრულიათ ამოიშალა პოლონეთი, რომელმაც არა ერთხელ დაიკვა თვისი გმირული გულ-მკერდით მონგოლთა და თურქოსმალთა განადგურებისგან ევროპის ხმელეთის კაცობრიობა...

აქ მინდა ჩემი სტატიის საგანს ცოტა გადავუხვიო, ან უკეთ რომა ვთქვა, უფრო შევავსო იგი, რომ მკითხველს მოკლეთ მაინც ვუთვალისწინო სურათი იმისა, თუ როგორ შეხვდნენ თვისი მამულის პოლიტიკურათ დაღუპვას პოლონეთის გამწარებული შვილნი.

ამიერიდან პოლონეთის მამულიშვილების ბუდე შეიქნა საფრანგეთი, რომელმაც ამ დროს სწორეთ თავისუფლების დიდი დროშა ააფრიალა და გულ გახეთქილ პოლონელებსაც გულში იმედი ჩაესახათ, რომ თავის დაღუპულ მამულს პოლიტიკური თავისუფლების სხივებით გააბრწყინებდნენ. ბევრი, ძალიან დიდი სხვერპლი შეიწირა ამ დიდმა საგანმა. ვერც ნაპოლევან ბონაპარტემ, რომელიც 600000 უძლვეელი მეომრით შეიქრა 1812 წელს რუსეთში და მესამეზე მეტს ამ არმიისას სულ პოლონეთის გმირი შვილები შეადგენდნენ, ვერაფერი გაართვა პოლონელებისთვის, რომელთა შემწეობით და გმირობით დაიმორჩილა ამ გენიოსმა მეომარმა მთელი ევროპა. იტალიის და ამერიკის თავისუფლებისთვის მებრძოლნი, გამხნეებულნი და დიდათ აფრთოვანებულნი პოლონელთა თავისუფლებისთვის ბრძოლამ ძალიან დიდი სახელი გაუგდო პოლონელებს მთელს ქვეყნიერებაზე.

1830-იან წლებში პოლონეთი რუსეთის წინააღმდეგ აჯანყდა. მარა იგი საშინლათ დამარცხდა. ვინ მოთვლის აქ იმას, თუ რაოდენი ვაშაკი დასაჯეს სიკვდილით, რაოდენი სოფელი და ქალაქი სულ ერთიანა აყარეს და რუსეთის არე-მარეში გაფანტეს. რამდენს ცოლ-შვილი აუწიოკეს, აუტირეს, ქონება და მიწა-წყალი ჩამოართვეს და რუსებს მუქათათ აჩუქეს. მთელი რუსეთის ციხეები და ცივი ციმბირიც პოლონელებით აივსო.

1846 წელსაც აჯანყდა პოლონეთი. პრუსიამ, ავსტრიუგრეთმა და რუსეთმა შეერთებულის სამხედრო ძალებით ჩააქვრეს ეს ამბოხება.

1848 წელს, როცა ევროპის ხმელეთზე იხეთქა პროლეტარიატის რევოლუციამ, პოლონეთის დიადი, საქვეყნოთ სახელგანთქმულ-მგოსანი მამულიშვილი—ადამ ბერნარ მიცკე-ჩი 1) დიდი ომისთვის ლეგიონებს აწყობს და რაზმავს. ყველა დარწმუნებული იყო, რომ პროლეტარიატი გაიმარჯვებდა და პოლონეთის უბედურებასაც ბოლო მოეღებოდა. მარა ეს ასე არ მოხდა. რეაქციამ გაიმარჯვა და პოლონეთიც ვერ გათავისუფლდა, რასაკვირველია...

1863 წელს, იანვრის თვეში პოლონეთი კიდევ აჯანყდა. ამ აჯანყების დროს იყო ისეთი მომენტები, რომ პოლონეთს, მიუკილებლათ, გამარჯვება მოელოდა... მთელი ორი წლის განმავლობაში ლომივით ებრძოდნენ მტერს მამულისთვის დიდათ თავგანწირული გმირები. მარა რუსეთის არმიამ მურავიოვის მეთაურობით საშინელი დღე დააყენა გაუბედურებულ ქვეყანას. ურიცხვი ადამიანი სიკვდილით დაისაჯა. ას ორძოცდა ათი ათასი სული რუსეთის და ციბირის ციხეებში გაწყდა; ოცდა ათი ათასი მამულიშვილი საუკუნოთ დაიღუპა მამულის გათავისუფლებისათვის ბრძოლაში. როგორც ხედავთ, ამ ერთი საუკუნის განმავლობაში პოლონეთმა სამჯერ გაიარა გამოუთქმელი, დიადი განსაცდელი. მარა იგი ვერ ეღიბა თავისუფალი ენახა მამული თვისი..

ორმოცდა ათი წელიწადი გავიდა მას შემდეგ, რაც პოლონეთი ცხოვრობს... დაწყნარებულათ. იგი წმინდა საარაკო თავდადებულის შრომით, გასაცვიფრებელი ენერგიით შეუღლა გახორციელებას საფრანგეთის საზოგადო დიდი მოღვაწის ისტორიული სიტყვისა: "გამდიდრდითო", რომ უთხრა მან გულგატეხილ პოლონელებს.

1)ადამ მიცკევიჩზე ცალკე სტატია შექნება ამ ჟურნალშივე დასტამბული.

დიდათ დამოფიქრებლია და წმინდათ გასაშტერებელიც ის ჩუმი, დამწვიდებული, დიდათ დიდი და მწყობრი, საქვეყნო მუშაობის ისტორია, რომელმაც მიანიჭა დღეინდელ პოლონეთს სულიერი და ნივთიერი შემოქმედებითი ძალთა დიადი, უმდიდრესი გაძლიერება და აყვავება... დღეს ყველამ იცის, პოლონეთი ისეთი ძლიერია, რომ ამის მსგავსი იგი არას დროს არ ყოფილა ისტორიაში თავის უბედნიერეს წუთებშიც კი...

მას აქეთ, რაც პოლონეთი გაუბედურდა პოლიტიკურათ, იგი ყოველთვის, „დღემუდამ უმსა ყოველსა“ თვისი ქვეყნის პოლიტიკურათ გათავისუფლების საქმეს უკავშირებდა ევროპაში მომხდარ დიდ რევოლუციებს. ახლაც, როცა ავარდა ასეთი დიდი ქარიშხალი, რომელსაც შესაძლებელია მოყვეს პოლონეთის გათავისუფლება, იგი რა თქმა უნდა ვერ დაიკრებს გულზე ხელებს. იგი მზათ არის ეს ერთი უდიდესი საგანი თვისი ქვეყნის სასარგებლოთ გადაწყვიტოს...

ამ საგანზე ახლა პოლიტიკურ ორგანოებში ბევრი იწერება და, ამიტომაც, შევაჩერე იმაზე ჩემი მკითხველის ყურადღება. ახლა მოუბრუნდები პირდაპირ ჩემი სტატიის საგანს. გულკეთილი.

მკითხველის თანამგზავრი

(„Газетный мир“—И. В. Вольфсона)
(წერილი მეორე*)

მკითხველმა რომ უფრო ცხადათ წარმოიდგინოს რუსეთის ქალაქების გონებრივი მოძრაობის ძალა, მისი საგანმანათლებლო სიავ—კარგე, მოვიყვან აქ საინტერესო სტატიკურ ციფრებს ვოლფსონის გამოცემის 1 განყოფილებიდან. ეს ციფრები გვეუბნებიან, რომ რუსეთის 209 ქალაქში 1911 წელს გამოდიოდა 1817 პეროდული გამოცემა, ხოლო 1919 წ. კი 246 ქალაქში—2167 იყო. აქედან მარტო რუსულ ენაზე გამოდიოდა

*) იხ. „განთიადი-ს № 2)

1585 ანუ 73,1%, ხოლო სხვა ენაზე და-
ხარჩენ 33 ენაზე.

რუსულს მიუბა პოლონურ ენების გა-
მოცემები 1911 წ.—197, ხოლო 1912 წ.
—234. მესამე ალაგი უჭირავს რუსეთის პრე-
სის საქმეში გერმანულს—69 გამოცემა ქონ-
დათ 1912 წ. მეოთხეტ მიყვება ლატიშური
ენა 41 გამოცემით 1911 წ. ხოლო 1912 წ.
კი 47. მეხუთეტ ესტონური 1911 წ.—35
და 1912 წელს კი—43.

ებრაელთა მწერლობა მეექვსე ალაგის
მქონეა ამ კულტურულ დარგში. მით 1911
წ. ქონდათ 24 გამოცემა, ხოლო 1912 წ.
კი 31-

ამათ მიყვებით მეშვიდეტ ჩვენ — ქართვე-
ლები ჩვენი 25 პერიოდული გამოცემებით,
ხოლო ჩვენი თანამგზავრები რუსეთის ცხოვ-
რებაში არიან თავის კულტურით ესოდენ
თავმომწონე სომხები 21 პერიოდულ გამოცე-
მებით რუსეთის საზღვრებში.

შემდეგ მიყვება მეცხრეტ ლიტოველები
— 20 გამოცემა, მე—10 თ. უკრაინელები,
მე—11—თ—თათრები—12 გამოცემით და
ასე ამრიგათ სხვა წრედიმანი ერები რუსეთის
ამოდენა იმპერიისა.

რუსულ და სხვა ენაზე გამოშვალ პერიოდულ
გამოცემებით პირველი ალაგი ისევ
პეტროგრადას უჭირავს, სადაც 1911 წ.
გამოდიოდა 472 გამოცემა, ე. ი. 24 50%,
ხოლო 1912 წ. იგი გაიზარდა 531-ად. შემ-
დეგ მოსკოვში გამოდიოდა 1911 წ. 204
ხოლო 1912 წ. 208 გამოცემა. ვარშავა-
ში 1911 წ. —167 და 1912 წ. კი—204 გამო-
ცემა იყო 4 კიევიში 1911 წ. 56 და 1912 წ.
—69. მე 5-ე რიგაში—59 და 1912 წ.—54
ალარ უმატნია. 6, ოდესაში 46, ხოლო
1912 წ —58.

შემდეგ მე-7-დე ალაგი ეჭირა კავკასიაში
თფილისის, სადაც 1911 წ. გამოდიოდა 41
გამოცემა ყველა აქ არსებულ ენაზე, ხოლო
1912 წ. კი 44—მე-8-ე ალაგი უჭირავს ვოლ-
ფსონის ცხრილით ბაქოს, სადაც გამოდიოდა

1911 წ. 14 გამოცემა, ხოლო 1912 წელს
კი 17.

საანგარიშო 2—3 წლის განმავლობაში
იმკრეთის დედა ქალაქ ქუთაისში კავკასიის სხვა
სამრეწველო ქალაქებს თუ ვერ გაასწრო, დი-
დათ არაფრით ჩამორჩენია გამომცემლობის
საქმეში. ხოლო რაც შეეხება პერიოდულ გა-
მოცემების და წიგნების გავრცელებას, —ამ
მხრით იმერეთმა თავის ქუთაისით არა თუ დი-
დრონ ქალაქებს, საქართველოს ყველა დანარ-
ჩენ კუთხეებს გაასწრო, მისი მკვიდრი ერთი
ორათ მეტ გონებრივ ნაწარმოებს ნთქამს, ასა-
ლებს.

ვოლფსონის სტატისტიკით 1911 წ. ქუ-
თაისში მხოლოდ ორი გამოცემა ქაჭანობდა:
ერთი ქართული და მეორეც რუსული, დღეს
კი აქ... ქართული და ერთი რუსული ოფი-
ციალური გამოცემა გამოდის. რუსულ პერა-
ოდულ გამოცემას აქ ფეხი ვერ მოუკიდაა მი-
უხედავთ უცხოელ გარეშეთა მიერ მრავალ
გზის ცდისა. ამგვარა გაზეთმა არა თუ ომამ-
დი ვერ მოინახა აქ ნიადაგი არსებობასა, მაგ.
ბ. პოლშინის „კუტაისკაია ჟიზნმა“ და
„კუტ. ლისტოკმა“, დღესაც, პერიოდულ
გამოცემათათვის ოქროს ხანაში ომიანობის
დროს ქუთაისში რუსულ გაზეთის გამოცემა
ოცნება გამოდგა, მაგ. გაზეთი „Рионъ“ ის
გამომცემლის ვინმე უცნობ მიხაილოვის ქალი-
სა, რომელმაც მეთერთმეტე №-ზე მოწყვიტა
კუდი ამ უდღეურ, უშინაარსო ფურცელს და
ადრიანათ გულგატეხილმა მოსკოვს მიაშურა
ასევე სწავლა-ცოდნის შესაძენათ.

ისო.

(შემდეგი იქნება.)

შენიშვნა.

„განთიადის“ პირველ ნუმერში არის დაბე-
ჭილი მემუარი ცნობილი რუსის პროფეს-
სორის მეუღლისა ჩერნიშევსკის დასჯაზე.
ეს მემუარი სიმართლეს მოკლებულია, ორ
ფაქტს გარდა: ერთი, რომ ჩერნიშევსკი გამო-
იყვანეს ცხენების მოედანზეო და, მეორე, იმას

მაშინ კრაველის ქუდი ეხურაო. შეცდომა შემდეგ პუნქტები, თუ წვრილმანებს გვერდს აუვლით.

1) ჩერნიშევსკი გაასამართლეს და დასაჯეს 1870 წლების მიწურულში კი არა, 1860 წელთან პირველ წლებში.

2) იმას პროვინციაში აქტიურს პროპაგანდას კი არ აბრალებდენ, მთავრობის წინააღმდეგ, გლეხების ცუდად გათავისუფლებაზე; აბრალებდენ, საზოგადოთ, პუბლიცისტიკაში ბოროტს და მავნე მიმართულებას (вредное, антигосударственное направление): რასაკვირველია, მიღებული იყო მხედველობაში გლეხების გათავისუფლების შესახებ მისი ნაწერებიც

3) ის გაასამართლეს სენატში და არა ცხენების მოედანზე, თუ ეს ირონიულათ არა აქვს ნათქვამი მას, ცხენების მოედანზე იმას მხოლოდ გამოუცხადეს სენატის განაჩენი, ხელმწიფისგან უკვე დამტკიცებული 1).

მოედანზე, არც მოსამართლეები, არც პროკურორი არ ყოფილან და ვერც იქნებოდენ, რადგან იმ დროს კარ ღია სამსაჯულო არ ყოფილა შამოდებული. ბრალმდებელი ოქმი, ვ. ი. СВЯТЫЙ АКТЪ, კი არა, სენატის განჩინება წაუკითხა მისმა ობერ სეკრეტარმა. და არა პროკურორმა.

4) ის იაკუტსკში კი არ გაუგზავნიათ დასასახლებლათ, გაგზავნეს ნერჩინსკის კატორგაში 7 წლით. სენატმა გადუწყვიტა 12 წლის კატორგა, მარა 5 წელიწადი ხელმწიფემ მოუკლო. ის კატორგის შემდეგ, დასახლეს ციმბირში, მარა იაკუტსკში კი არა, უფრო ახლოს სადღაც.

ყველას ეგონა, რომ ხელმწიფე, ან სულ აპატივებდა სასჯელს, ანდა მცირეს რასმე დააჯერებდა, რადგან მისი ნაწერები ცენზურის ცხრილში იყო გატარებული; იმას რაღა მყარალი სული უნდა შერჩენოდა, ანდა რა მისი ბრალი უნდა ყოფილიყო მართლაც, ამბობდენ ხელმწიფეს უნ-

დოდან მისი ხსნა სასჯელისგან; მარა იუსტიციის მინისტრმა გრაფ პანინმა, ჯანდარმების შეფმა გრაფ შუვალოვმა და გენერალ გუბერნატორმა იგნატიევმა არ დაანებესო.

ეს ყველა ვიცი შეუცდომელათ, რადგან მაშინ უნივერსიტეტში ვიყავი, ცხენების მოედანზედაც დავესწარი. ამ საქმეს ყველა გაფაციცებით თვალ-ყურს ადევნებდა. არ ვიცი, მართლა გაატანა ჩერნიშევსკის წიგნებით სავსე ზანდუკი ახალმა გენერალ გუბერნატორმა კნ. სუვოროვმა, მარა ესეც საეჭვოთ მიიჩნია, რადგან კატორგაში ამისთანა ლგოტებს კანონით არავის აძლევენ და მაშინ კიდე უფრო სასტიკი რეჟიმი იყო; შეიძლება, ეს მოხდა, რადგან ადმინისტრაცია ყოველათ შემძილებელი იყო. მართლა თვით, ამ სუვოროვმა სულ სხვებ დაატრიალა მაშინ ორის, თუ სამის დღის განმავლობაში დახშული უნივერსიტეტის და იქიდან გამორიცხული სტუდენტების საქმე, რაზედაც ღვთივ განსვენებულმა ხელმწიფე ალექსანდრე II. გულმოდგინეთ ხელი შეუწყო; სუვოროვმა არ მიიღო გენერალ-გუბერნატორის ადგილი; იგნატიევის მაგიერ, დაინიშნა ვინმე, სტუდენტების მტერი და მოსისხარი, იუსტიციის მინისტრი გრაფი პანინი; ჟანდარმების შეფი გრაფი შუვალოვი და კეთილი, მარა ჩერჩეტი განათლების მინისტრი გრაფი პუტიატინი არ გადააყენეს სამსახურიდან და საგანგებო კომისია არ გახსნეს კურს გასათავებელი სტუდენტების ეკზამენის დასაჭერათ და დანარჩენ სტუდენტებს ფული დაურიგეს ზახინიდან სხვა და სხვა უნივერსიტეტებში წასასვლელათ ან დაშინ დასაბრუნებლათ. ვისაც, როგორა სურდა. ადვილი წარმოსადგენია, რა გუნებაზე დააყენა ამან 2800 სტუდენტი, საუკუნოთ უნივერსიტეტიდან გამორეკილი, და უმეტესობით ყოველ საშუალებას მოკლებული, რომელთაც უკვე გამოცხადებული ქონდათ შეუ იანვარში, 30 გრადუსიან ყინვის დროს, რომ ვინც 48 საათის განმავლობაში თავის სახლში არ წავა პეტერბურგიდან, ეტაპით გაიგზავნებო.

დავით ბაქრაძე.

1) ანას წერდა მემუარების ავტორიც. რედ

წერალი სამეგრელოდან.

„ბედნიერი კაცი გადურჩება ასეთ წელიწადსო“, ხშირათ გაიგონებთ წელს სამეგრელოსოფლების გლვხკაცებიდან. და მართლაც, ვინც დაივლის ზუგდიდის და სენაკის მაზრებს, დარწმუნდება, რომ ეს მწარე სატყეები როდი არი გადაქარბებული. ხალხის კეთილდღეობის ორი დაუძინებელი მტერი — ომი და სიმშლილი ერთათ ეწვივნენ სამეგრელოს ისედაც გაძალტყავებულ გლვხ-კაცობას და ადვილი წარმოსადგენია, თუ რას უქაღიან...

„არსაიდან ხსნა, არსით ძაბილი!“ ამ უნუგეშო მღვდობარეობას ის აორკეცებს რომ საერთო უბედურობის დროს საგრძნობელი დახმარება ძნელი მოსალოდნელია.

აუცილებელი სიმშლილის ნიშნები უკვე მაისში გამოიჩნეა, როდესაც გადაუღებელმა წვიმებმა, ან სრულიათ დააღბო დათესილი სიმიდი ან და ამოსულს, ნაყოფის გამოტანაც არ აცლოა, — ისე დააქნო, მაისიდან ენკენისთვემდი რამდენჯერმე მოხთა საშინელი წყალდიდობა. ნაპირებიდან გადასულმა წყალმა თითქმის სრულიათ გაანადგურა ისედაც მცირე ქონახული. (გამრავლდა ტბები, რამაც გამოიწვია ციებ-ცხელება და ბევრი სნეულება.) ქალაღიდის მხარეზე (საუკეთესო მიწებია მოსავლის მხრივ მთელს სამეგრელოში,) მემამულე წინა წლებში თუ 2—3 ათას ფუთ სიმიდს ყიდდა, დღეს ერთ ფუთსაც ვერ გაყიდის, რადგან საზრდოზე მეტი ძვირათ, თუ ვინმეს მოსვლია. სხვის მიწაზე მომუშავე გლვხი საზრდოს გარდა, 300 ფუთამდე სიმიდს ყიღიდა. დღეს კი, სრულ ჭეშმარიტებას მოგახსენებთ, საყოფაც არავის მოუწვია. ოთხი წლით დაშორების შემდეგ, რამდენიმე თვე შემხვდა ამ სოფლებში ყოფნა და ვეღარ ვიცანი, გამოაცვლილა აქაური გლვხი. მეგრული გლვხი — მიწის მუშა და მისი მოიმედე დღეს პირველათ გავიგონე, რომ წყველის ამ შავ, ნოყიერ მიწას!

... ოხრათ იქცეს... წყეული ვიყო და ცოლმვილი გამიწყდეს ამ დასაქცევის ხენა — თესვას, თუ დავებრუნდეთ —

და მიღიან... თქვენ გაიბოთ ერთი გა-

ზეთის კორესპონდენტმა, თუ რა გაქვირება ხვდებათ მათ ქალაქებში. უმუშევრებით სავსე ბათომიო ვკითხულობთ გაზეთში, შრომის ხელფასი დასცეს და ბევრ მუშას ქუჩებზე დინავთო.

ვინც ზაფხული და შემოდგომა დაყო სამეგრელოს სოფლებში, ის, უთუოთ, შეამჩნევდა არაჩვეულებრივ მოწყენას. ვერ გაიგონებდა მხიარულ, უდარდელ სიმღერას, ვერ ნახვდა მოღბენას. თუ სიმღერას სადმე ყურს მოკრავლით ეს იქნებოდა მწუხარე, ნალვლიანი კილო, რომელიც ისედაც ახასიათებს მეგრულ სიმღერებს.

დღეს ხშირათ გაიგონებთ — ჩქიმი ცოდა, მუ ვქიმიანა! სიმღერას თუ ვერა, ტირილსა და მოთქმას ბევრს გაიგონებთ. ამ ბოლო დროს მაინც ბევრ ოჯახებში გაისმის ზარი და ვაი ვუი...

სოფელში მუშა ხელის საშინელი სიძვირეა. ფული არ იშოვება, საქონელი — პირუტყვი კი მეტათ გაიფდა. გაქვირებული გლვხი ექვს თუმნიან ძროხას 25 მანათათ ყიდის და მასაც მყიდველი არა ყავს.

გავრცელდა ყაჩაღობა და თავდასხმა ორიოდე გროშს თავს წირავენ ზოგიერთი უბედურები. ამ რამდენიმე თვის წინ, ზუგდიდის მაზრაში 2 თავზე ხელაღებული ყაჩაღი სიცოცხლეს გამო-საღმა ადგილობრივმა პოლიციამ და ხუთიც დაიჭირა.

ამ საერთო უკუღმართობას მიუმატეთ მატყუარა მკითხავეები, რომელთა რიცხვი თანდათან მატულობს ჩვენს სოფლებში. უბედურების მომლოდინე გლვხ კაცობა იშვიათის სურვილით ეტანება ამ მკითხავეებს და უკანასკნელ გროშს არ იშურავენ, ოღონ გაიგონ — დაბრუნდება, თუ არა მათი: უტუ, ნოე, დუხუნია. ახალი წელი მოვიდა, მარა ვაი ასეთ მოსვლას! სიმშლილი და მწუხარება მოაქვს — სხვა რა უნდა მოიტანოს.

N

რედაქტორ-გამომცემელი ს. მქედლიძე.

საპოლიტიკო, სალიტერატურო და სამეცნიერო გაზეთი

წელიწადი
მეორე.

შრომა

წელიწადი
მეორე.

1915 წლის პირველ იანვრიდან გამოდის ყოველ დღე.

წლიური ხელის მომწერლები პრემიით მიიღებენ ბიკტორ ჩერნოვის წიგნს ფილოსოფიური სოციოლოგიური ეტიუდები. (ქარაუღლ ენაზე 300 გვ.) არა ხელის მომწერლებისთვის წიგნი ეღირება 2 მან. ფულის გადახდა წლიურ ხელის მომწერლებს შეუძლიათ ნაწილ-ნაწილათ: ხელის მოწერისას 3 მან. 1 აპრილს 2 მან. 1 ივნისს 2 მან.

ზაზეთი ღირს: 1 წლით 7 მან., ნახევარი წლით 4 მან., 3 თვით 2 მან.—40 კ. ერთი თვით 80 კ.
მისამართი: ქუთაისი. „შრომის“ რედაქცია სახ. მკურნალი მ. ლორთქიფანიძისა. ფოსტით: Кутаись, газ. „Шрома“ почт. ящ. № 47.

ჯეჯილი

საშმაწვილო ნახატებიანი ჟურნალი

ოცდა მეექვსე წელიწადი.

ჯეჯილი დაარსებულია 1890 წელს.

გამოვა 1915 წ. თვეში ერთხელ, ჟურნალში ორი განყოფილებაა; პატარებისთვის და მოზრდილთათვის. ჟურნალი „ჯეჯილი“ თფილისში ეღირება 4 მან., ქალაქ გარეთ (გაგზავნით) 5 მან.

ნახევარი წლით 3 მან., ცალკე ნუმერი 40 კაპ.

ხელის მოწერა მიიღება: თბილისში— „ჯეჯილის“ რედაქციაში, (არტილერიის ქუჩა, № 5)

ფოსტის ადრესი: Въ тифлисъ. въ Ред. Грузинскаго дѣтскаго журнала „Джеджили“.

რედ.—გამომცემელი ან. თუმანიშვილი წერეთლისა.

მიიღება ხელის მოწერა 1915 წლისთვის ყოველ-დღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთ

სახალხო ფურცელ-ზე

სურათებიანი დამატებით.

(კვირაობით)

გამოვა იმავე პროგრამით, როგორც 1914 წ. გამოდიოდა.

გაზეთის ფასი. წელიწადში 8 მ. და 50 კ. ცალკე № შაურათ, დამატებით 7 კაპ.,

12 თ.	11 თ.	10 თ.	9 თ.	8 თ.	7 თ.	6 თ.	5 თ.	4 თ.	3 თ.	2 თ.	1 თ.
8. 50	8.	7. 50	9. 75	6.	5. 25	4. 50	3. 75	3.	2. 26	1. 50	75.

საზღვარ-გარედ თვეში ზედ-მეტი 50 კ.

ადრესის მამო-
საცვლელი ფასი

ტფილისისა ტფილისის გარედ, ან ტფილისის
გარეთისა ისევ ტფილისის გარეთისაზე

40 კ.

==დანარჩენ შემთხვევაში უფასოა==

წლიურ ხელის მოწერათ გაზეთის ფასი 8 მან. 50 კ. შეუძლიათ გადაიხადონ ნაწილობით. მხოლოდ შემდეგ ვადებზე უნდა იყოს გადადილი: ხელის მოწერისათანავე 3 მან.

1 აპრილამდე 2 მან. 1 თიბათემდე 2 მ. და დანარჩენი 1 მ, 50 კ. 1 ეკენისთვემდე გაზეთის გამოწერა შეიძლება მხოლოდ თვის რიცხვიდან.

ხელის მოწერა მიიღება: 1) „სახალხო ფურცლის“ კანტორაში, სასახლის ქუჩა., სარაჯიშვილის სახლი, (შესავალი ეზოდან) 2) ქ. შ. წ. კითხ. გ. საზ. მთავარ გამგეობის წიგნის მალაზიაში. 3) ფოსტით: Тифлисъ, газ. „Сахалхо Шурцели“. ящ. 190.